

KATALOG WYSTAWY

Katarzyna Drobek

ZAMKI MAZOWSZU

INTERPRETACJA I OCHRONA

LUBLIN - WARSZAWA
- 2019 -

ZAMKI NA MAZOWSZU - INTERPRETACJA I OCHRONA

Katarzyna Drobek

Wydawnictwo Politechniki Lubelskiej

LUBLIN - WARSZAWA
- 2019 -

Monografia - Politechnika Lubelska

Kurator wystawy

dr inż. Katarzyna Pałubska

Recenzent katalogu

prof. dr hab. Jakub Lewicki

Autor

Katarzyna Drobek

© Copyright by Politechnika Lubelska 2019

ISBN: 978-83-7947-395-3

Wydawca

Wydawnictwo Politechniki Lubelskiej
www.biblioteka.pollub.pl/wydawnictwa
ul. Nadbystrzycka 36C, 20-618 Lublin
tel. (81) 538-46-59

Druk

Spis treści

Wstęp	1
1. Zamek Biskupów Płockich w Broku	4
2. Zamek Książąt Mazowieckich w Ciechanowie	14
3. Zamek Książąt Mazowieckich w Czersku	24
4. Zamek Biskupów Krakowskich w Iłży	34
5. Zamek Książąt Mazowieckich w Liwie	42
6. Zamek Książąt Mazowieckich w Sochaczewie	50
7. Zamek w Szreńsku	60
8. Katalog plansz	68

Wstęp

Wystawa „Zamki na Mazowszu – interpretacja i ochrona” jest prezentacją siedmiu ruin zamkowych z województwa mazowieckiego. Powstała ona w związku z opracowaniem „Strategii ochrony ruin zamków woj. mazowieckiego - ocena stanu technicznego, zalecenia napraw, program ochrony” wykonywanym na zlecenie Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Warszawie. Autorami opracowania są: prof. dr hab. inż. Bogusław Szmygin, dr inż. Maciej Trochonowicz, mgr inż. Bartosz Szostak, mgr inż. arch. Katarzyna Drobek. Organizatorem ekspozycji jest Mazowiecki Wojewódzki Konserwator Zabytków, we współpracy z Zamkiem Królewskim w Warszawie i Muzeum Łazienki Królewskie. Autorem wystawy jest Katarzyna Drobek.

Celem wystawy jest promocja niezwykle cennych dla Mazowsza zabytków oraz prezentacja informacji dotyczących każdego z obiektów w kontekście ich lokalizacji, historii, obecnej formy, stanu zachowania, problemów technicznych oraz wytycznych do ich ochrony. Omawiane obiekty znajdują się w różnych częściach województwa, zdecydowana większość to ruiny zamków średniowiecznych.

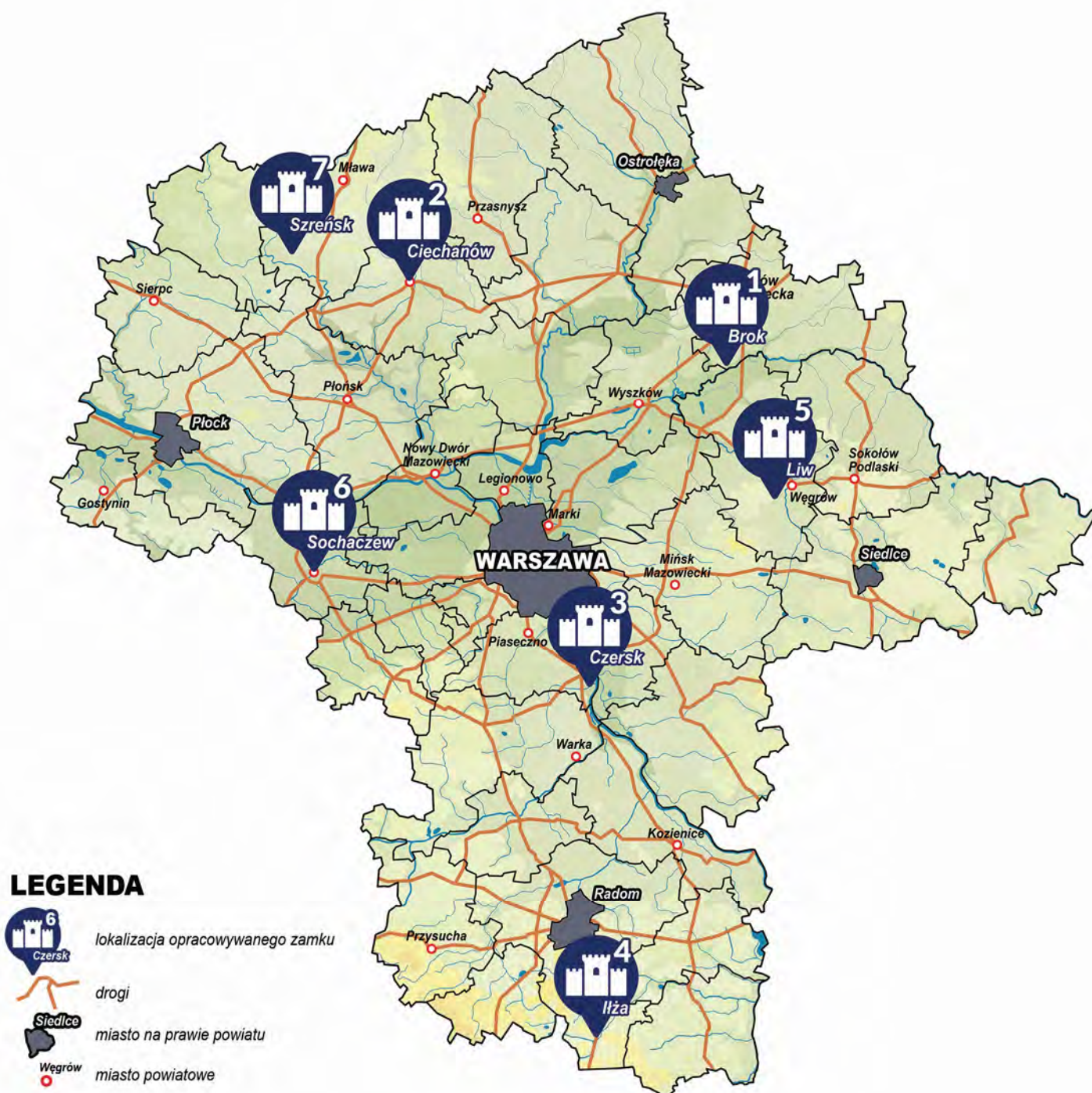
Na planszach został przedstawiony opis każdej z ruin zamkowych zawierający informacje dotyczące ich charakterystyki z uwzględnieniem kontekstu przestrzennego, historycznego, społecznego, krajobrazowego oraz technicznego. Umieszczone zostały również tzw. mapy uszkodzeń, na których przedstawiony został stan zachowania obiektów - sporządzono inwentaryzację uszkodzeń oraz ubytków murów ruin zamkowych. Podczas wizyt studialnych wykonany został skan skanerem laserowym Leica C10. Na podstawie zarejestrowanej chmury punktów opracowane zostały rzuty i elewacje poszczególnych ruin zamkowych. Wybór rzutów i elewacji wynika z potrzeby porównania obecnego stanu zachowania ruin ze stanem zarejestrowanym podczas wykonywania poprzednich inwentaryzacji oraz ma umożliwić udokumentowanie stanu technicznego murów. Stworzona chmura punktów umożliwia wykonanie rysunków przedstawiających wszystkie inne elewacje ruin oraz stworzenie ich trójwymiarowych modeli.

Dodatkowo przedstawione zostały również informacje dotyczące problemów technicznych prezentowanych obiektów. Omówione zostały jedynie najważniejsze problemy występujące na danej ruinie zamkowej. Zostały one przedstawione w formie opisowej z ilustracją danego problemu na fotografii. Ma to na celu ukazanie w jak różnym stanie technicznym znajdują się te obiekty i z jakimi trudnościami zmagają się zarządcy tych obiektów.

Podsumowanie każdej ruiny stanowią wytyczne do jej ochrony. Podobnie jak w przypadku problemów technicznych, zostały one przedstawione w formie opisowej oraz zilustrowane fotografiami. Wytyczne zostały opracowane na podstawie całościowej analizy potrzeb związanych z ochroną i zagospodarowaniem ruin zamków obejmującej działania funkcjonalne, inwestycyjne i zarządcze.

Wystawa po raz pierwszy odbyła się w dniach od 11 grudnia 2019 roku do 15 stycznia 2020 roku na dziedzińcu Pałacu pod Blachą na Zamku Królewskim w Warszawie. Następnie będzie prezentowana w Muzeum Łazienki Królewskie oraz na Krakowskim Przedmieściu w Warszawie.

MAPA WOJEWÓDZTWA MAZOWIECKIEGO Z OZNACZENIEM LOKALIZACJI OMAWIANYCH RUIN

Fot. 1.1. Widok na elewację południową.

DAWNY ZAMEK BISKUPÓW PŁOCKICH W BROKU

Ruiny zamku: nr rej. A-390 z dnia 17.11.1959 r.

Park: nr rej. A-390 z dnia 27.01.1984 r.

woj. mazowieckie, pow. ostrowski, gmina Brok – miasto, ul. Małkińska, 07-306 Brok

Fot. 1.2. Lokalizacja Zamku Biskupów Płockich w Broku.

Ryc. 1.1. Lokalizacja dawnego Zamku Biskupów Płockich w Broku.

Zamek Biskupów Płockich w Broku był budynkiem renesansowym bądź też wczesnobarokowym. Wybudowany w latach **1617-1624** przez **biskupa Henryka Firleja**. Do czasu rozbiorów, był obiektem gdzie często przebywali **biskupi płoccy**. Obiekt ulokowano na płaskowyżu, który stanowił najwyższe wyniesienie w Broku ze spadkiem w stronę doliny rzeki Bug.

Budowla powstała na planie wydłużonego prostokąta, jako dwukondygnacyjna z dobudowaną do niego kaplicą oraz trójkondygnacyjną wieżą, która pełniła funkcję klatki schodowej oraz na niej znajdował się taras widokowy.

Wjazd do obiektu znajdował się od zachodu, czyli od strony miasta i prowadził przez most. Elewacja frontowa pałacu również znajdowała się od strony zachodniej. Wejście do budynku odbywało się przez podwójne drzwi. Wieża usytuowana od strony wschodniej była jednym z najważniejszych elementów zamku w Broku, bowiem na niej umieszczono wspomniany wcześniej taras widokowy z drewnianym gankiem i przykryty kopułą z pokryciem z białej blachy.

Zamek podczas potopu szwedzkiego w **1655 roku** został nietknięty. Jednakże druga wojna na **początku XVIII w.** już go nie oszczędziła. Odbudowy podjął się dopiero w **1717 roku biskup Ludwik Załuski**. W **1831 roku** budowla sponęła. Obiekt został opuszczony i zdewastowany w 2. połowie XIX wieku oraz na początku XX wieku. Przed pierwszą wojną światową decyzją władarzy miasta Brok z zamku pozyskiwano materiał budowlany potrzebny na inne cele.

Jeszcze w **1910 roku** w ścianie czołowej budynku czytelny był rząd strzelnic, które świadczyły o funkcjach obronnych obiektu. Od strony południowej mieściły się okna ostrołukowe, pozostałe okna miały cechy renesansowe.

Fot. 1.3. Zamek na zdjęciu z przełomu XIX i XX wieku, Źródło: <http://www.zamki.pl/>

Fot. 1.4. Widok od strony południowej, wschodniej i zachodniej, 1966 r. Źródło: Biała karta obiektu

Fot. 1.5. Obecne zagospodarowanie terenu dziedzica - drewniana zabudowa tymczasowa.

Fot. 1.6. Widok z punktu widokowego na wieżę bramnej na okolicę Czerska.

Fot. 1.7. Ekspozycja zlokalizowana w wieży bramnej, związana z królową Boną.

Ryc. 1.2. Plan dawnego Zamku Biskupów Płockich w Broku.

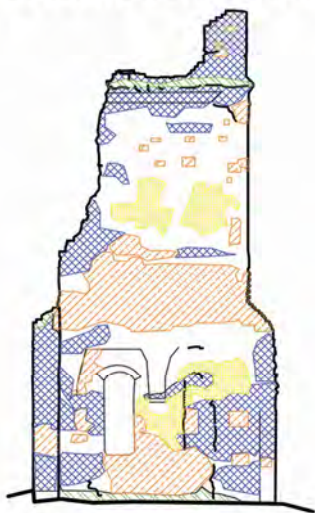
Zamek Biskupów Płockich w Broku jest obecnie bardzo zaniedbaną ruiną. Nie jest również użytkowany, znajduje się w rękach prywatnych. Do dnia dzisiejszego zachowały się jedynie trzy mury wieży oraz częściowo zawalona ściana zachodnia. Wysokość murów wieży sięga 4 kondygnacji. Ściany zwieńczone są profilowanym gzymsem okapowym. W narożach nad gzymsem znajdują się jeszcze fragmentarycznie zachowane cztery filary – jedyna pozostałość pierwotnego belwederu. W środku, na istniejących ścianach widać ślady po klatce schodowej oraz zerwanych w górnych partiach dwóch sklepień krzyżowych. Prostokątne otwory okienne z kamiennym obramowaniem i odcinkiem gzymsu nadokiennego zostały zamurowane.

Po stronie północnej i południowej, przy zachodniej elewacji wieży, widoczne są zachowane fragmenty murów dawnego korpusu pałacu głównego.

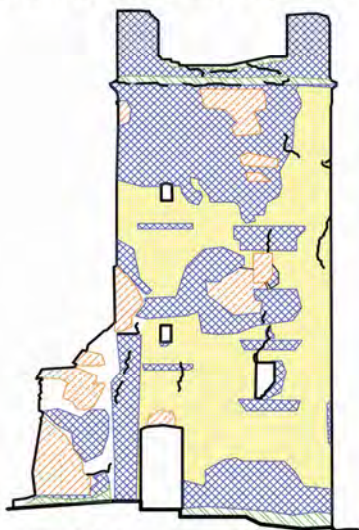

Fot. 1.8. Widok na ruiny dawnego Zamku w Broku oraz na rzekę Bug.

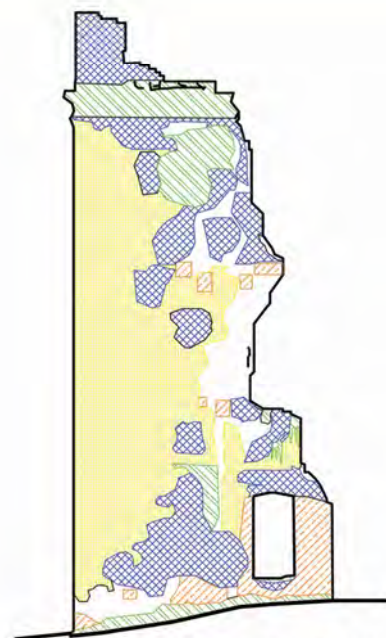
WIDOKI ELEWACJI WRAZ Z OZNACZENIEM USZKODZEŃ

Ryc. 1.3. Elewacja południowa.

Ryc. 1.4. Elewacja wschodnia.

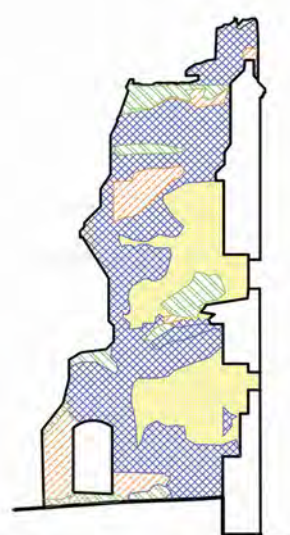
Ryc. 1.5. Elewacja północna.

Ryc. 1.6. Elewacja zachodnia.

Ryc. 1.7. Wewnętrzna ściana południowa.

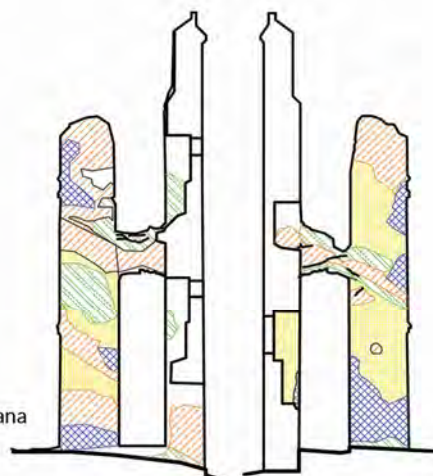

Ryc. 1.8. Wewnętrzna ściana północna.

LEGENDA

- PRZEMUROWANIA 1955-57
- PARTIE OSŁABIONE
- MIKROORGANIZMY
- SPĘKANIA
- POZOSTAŁOŚCI TYNKU

0 5 m

Ryc. 1.9. Wewnętrzna ściana klatki schodowej.

PROBLEMY TECHNICZNE

Fot. 1.9. Elewacja zachodnia.

Współcześnie wymurowany filar wspierający historyczne łukowe nadproże okienne. Uszkodzenia lica muru historycznego.

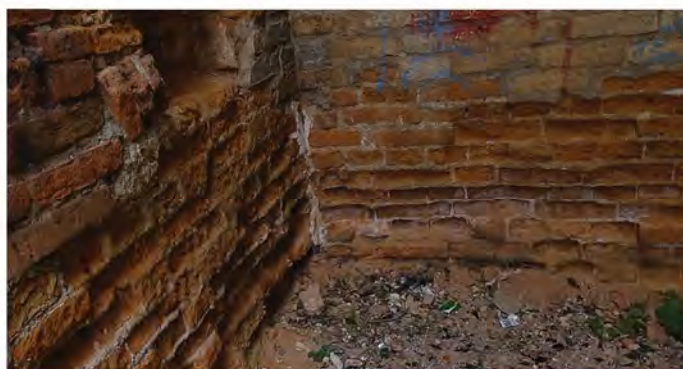
Fot. 1.10. Wnętrze klatki schodowej.

Fragment zachowanego spocznika z cegły ceramicznej. Element znajduje się w stanie awaryjnym, przez jego środek przebiega zarysowanie.

Fot. 1.11. Wnętrze klatki schodowej.

Skorodowane lico muru historycznego. Ślady późniejszych uzupełnień cegłą o odróżnialnej kolorystyce.

Fot. 1.12. Wnętrze klatki schodowej.

Silna korozja murów w pasie przyziemia. Widoczne wykwyty solne. Miejscowo tuż nad gruntem cegły zdegradowane na głębokość kilkunastu centymetrów.

Fot. 1.13. Elewacja zachodnia dawnego zamku - widoczne pozostałości po klatce schodowej

Fot. 1.14. Korona murów zamku.

Brak zabezpieczenia powierzchni korony. Liczne ubytki materiału murowego. Degradacja lica muru spowodowana korozją solną i mrozowa. Pod gzymsem widoczny ściągnięty wzmacniający konstrukcję.

Fot. 1.15. Elewacja południowa.

Głęboka degradacja lica muru z ubytkami materiału murowego dochodzącymi do kilkunastu centymetrów. Na powierzchni zamurowanego otworu stalowy ściągnięty mur. Pozostałości tynków uszkodzone i odspojone.

Fot. 1.16. Elewacja północna.

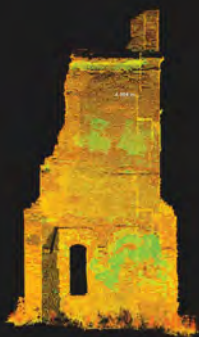
Wielkopowierzchniowe ubytki tynków w pasie przyziemia. Liczne wtórne przemurowania lica muru. Silnie zdegradowane lico muru historycznego.

Fot. 1.17. Wnętrze zamku.

Elewacja wschodnia. Uszkodzone zamurowania blend okiennych. Zniszczone detale gzymsów nadokiennych, parapetów i obramień okiennych. Fragmenty lica przemurowane wtórnie obcą cegłą.

Ryc. 1.10. Elewacja południowa
- chmura punktów.

Ryc. 1.11. Elewacja wschodnia
- chmura punktów.

Ryc. 1.12. Elewacja północna
- chmura punktów.

SKANING 3D

Ryc. 1.13. Elewacja zachodnia
- chmura punktów.

WYTYCZNE DO OCHRONY

Fot. 1.18. Położenie ruin względem drogi.

Fot. 1.19. Widok na zamek z ul. Małkińskiej.

Obecne granice ochrony można uznać za wystarczające. Wytyczony promień ochrony (100 m) wokół zamku pozwala na ochronę przed ewentualną zabudową. Dodatkowym elementem ochrony jest wpis do rejestru zabytków parku przy ruinie, jednak niezbędne jest uaktualnienie jego granic ochrony ze względu na bardzo znaczące ograniczenie jego powierzchni. Konieczne jest wykonanie inwentaryzacji dendrologicznej oraz analiz widokowych – na tej podstawie ewentualne otwarcie ekspozycji na ruinę.

Fot. 1.20. Brak tablic informacyjnych o istnieniu obiektu tego typu.

Wykonanie infrastruktury umożliwiającej zwiedzanie ruiny (dojście, oznakowanie, miejsca parkingowe) – po wykonaniu zabezpieczeń konstrukcji.

Fot. 1.21. Uszkodzone elementy murowe i dekoracyjne.

Zabezpieczenie elementów konstrukcyjnych znajdujących się w stanie awaryjnym - ograniczenie dostępu do obiektu do czasu wykonania zabezpieczeń konstrukcyjnych.

Fot. 1.22. Elementy spocznika klatki schodowej w stanie awaryjnym.

Wykonanie kompleksowych prac zabezpieczających mury (korony, lica, relikty tynków i sztukaterii).

Fot. 1.23. Nieuporządkowana zieleń na terenie wokół ruiny.

Uporządkowanie zieleni na terenie i w otoczeniu ruiny zamkowej.

Fot. 2.1. Wieża zachodnia Zamku Książąt Mazowieckich w Ciechanowie.

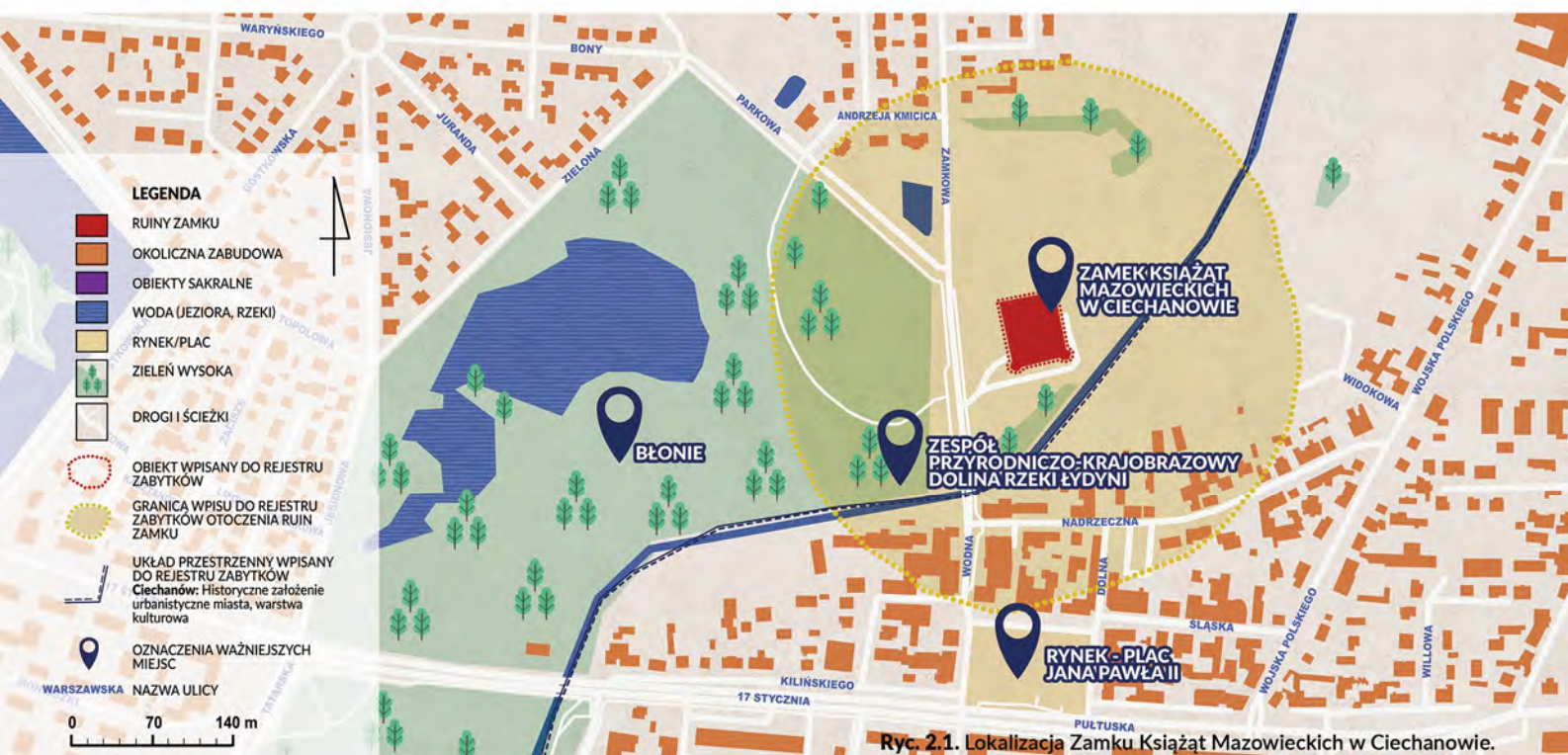
ZAMEK KSIĄŻĄT MAZOWIECKICH W CIECHANOWIE

nr rej. A-81 z dnia 6.08.1959 r.

woj. mazowieckie, pow. ciechanowski, gmina Ciechanów (gm. miejska)
ul. Zamkowa 1, 06-400 Ciechanów

Fot. 2.2. Lokalizacja Zamku Książąt Mazowieckich w Ciechanowie w okolicznym krajobrazie.

Ryc. 2.1. Lokalizacja Zamku Książąt Mazowieckich w Ciechanowie.

Zamek Książąt Mazowieckich w Ciechanowie

wybudowany został pod koniec XIV w. i nigdy nie został zdobyty przez wrogów. Powstał na planie prostokąta o wymiarach 48 na 57 metrów, na wzór wczesnośredniowiecznych zamków bizantyjskich. Posadowiony na kamiennym fundamencie, na bagnistym terenie rozlewiska rzeki Łydni.

Zamek otoczony był rozległą i płytką fosą o szerokości około 18 metrów. W skład warowni wchodziły **dwie okrągłe wieże**, wschodnia – więzienna oraz zachodnia nazywana arsenałem, oraz **mury obronne z blankowaniem i gankiem obronnym**. Główny wjazd na dziedziniec znajdował się po środku ściany południowej. Początkowo kurtyny miały wysokość 5m, jednak po podniesieniu poziomu dziedzińca o około 1,5 m z powodu powodzi, podwyższono je do wysokości 7,2 m, a następnie 9,8 m. Pierwotnie wieże miały tę samą wysokość co mury obwodowe, a dostęp do nich prowadził bezpośrednio z chodników straży ulokowanym po wewnętrznej stronie murów obronnych.

W 1420 roku Janusz I Starszy rozpoczyna przebudowę warowni na rezydencję książęcą. Wybudowany zostaje Dom Duży oraz wybrukowany dziedziniec. W roku 1472 dobudowane zostaje jedno dodatkowe piętro w budynku mieszkalnym. Wykonano wtedy również nowy wjazd do zamku w murze zachodnim poprzez dobudowanie przedbramia.

W trzeciej fazie podwyższono wieże, zachodnią o około 10 metrów oraz wschodnią o około 5 metrów. W tym czasie zamek został przystosowany do użycia broni palnej.

Obiekt zaczął niszczeć w 1495 r. po śmierci Janusza II. W 1526 roku został włączony do Korony i całkowicie stracił na znaczeniu. W 1547 roku zamek przeszedł w ręce Królowej Bony. W tym czasie rozpoczęły się pierwsze poważniejsze prace restauracyjne. Po 1800 roku Prusacy rozebrali zabudowania Domu Dużego oraz część murów kurtynowych.

W latach 1909-1914 na zamku prowadzone są prace renowacyjne z inicjatywy Towarzystwa Opieki nad Zabytkami Przeszłości.

Fot. 2.3. Ciechanów – zamek, widok południowo-zachodni, Autor: R. Kazimierski, 1966 r.

Źródło: Badania architektoniczne 1971-1988. Tekst i dokumentacja fotograficzna. H. Siuder, T. Śliwka, T. Brzeziński, Archiwum MWKZ Delegatura w Ciechanowie

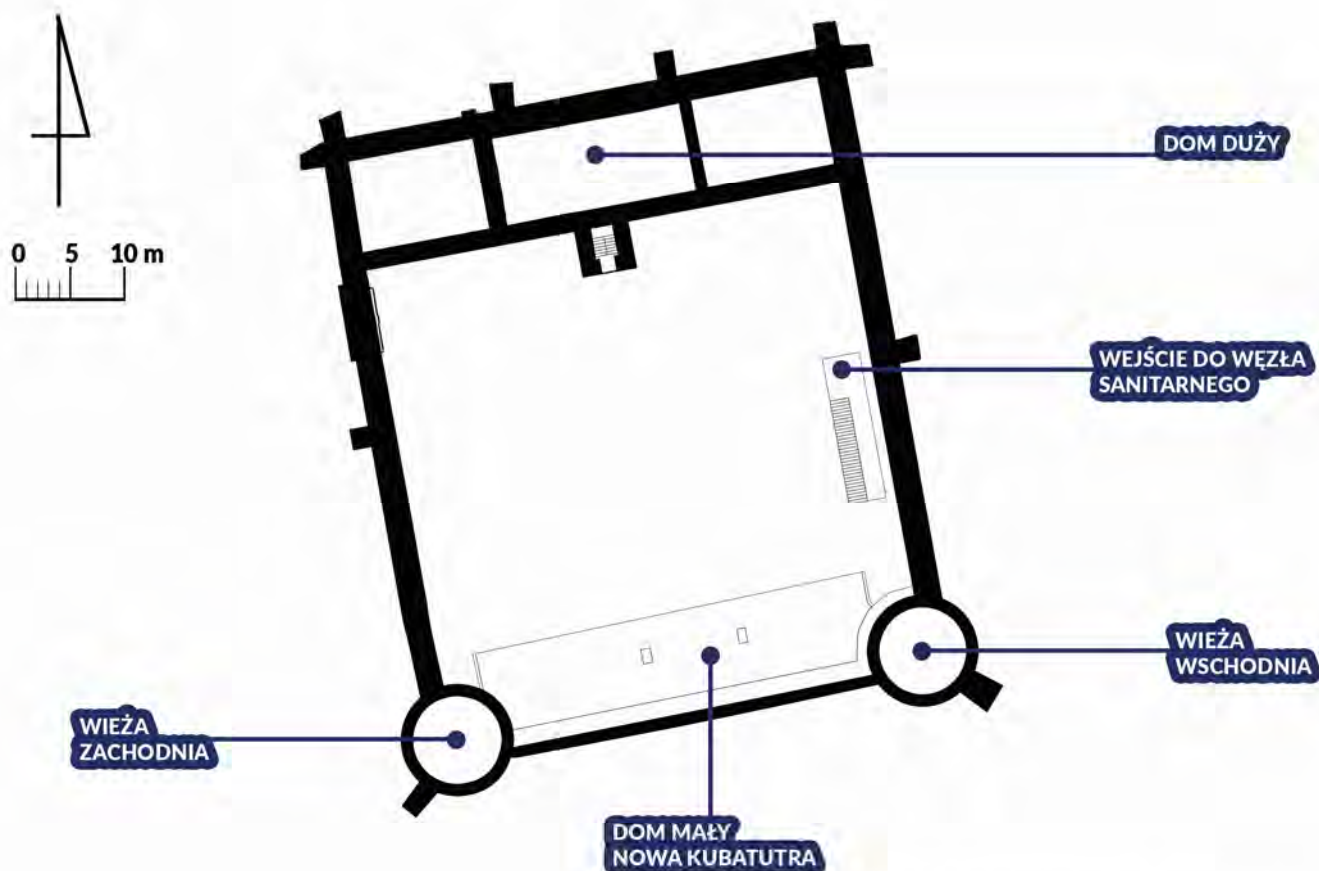
Fot. 2.4. Obecne zagospodarowanie terenu dziedzińca - drewniana zabudowa tymczasowa.

Fot. 2.5. Widok z punktu widokowego na wieży bramnej na okolicę Czerska.

Fot. 2.6. Ekspozycja zlokalizowana w wieży bramnej, związana z królową Boną.

Ryc. 2.2. Plan Zamku Książąt Mazowieckich w Ciechanowie.

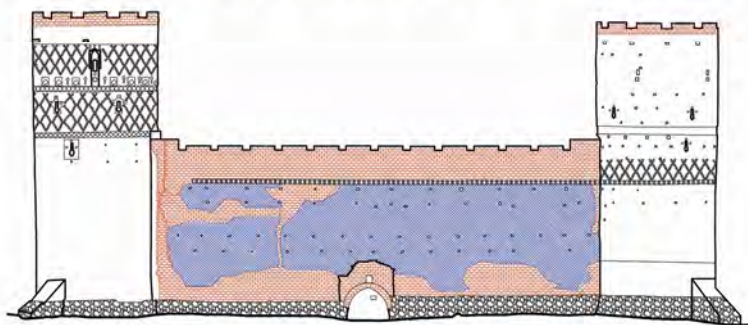
Zamek Książąt Mazowieckich w Ciechanowie jest jednym z najlepiej zachowanych polskich, gotyckich zamków ceglanych. Obecnie na zamek składają się mury obwodowe oraz dwie cylindryczne wieże znajdujące się w narożach strony południowej. Ich obecny wygląd jest wynikiem XVI-wiecznej przebudowy. Wysokość baszt wynosi około 21 metrów, mury mają wysokość około 13 metrów, zaś kurtyna łącząca baszty około 10 metrów. Z dawnego Domu Dużego pozostały jedynie relikty piwnic gotyckich. W murze zachodnim znajduje się brama, ponad którą w murze czytelne są ślady konstrukcji przedbramia. Druga brama, w której obecnie znajduje się wejście na zamek, została odtworzona w murze południowym.

W **2013 roku** skończono prace związane z **rewitalizacją zamku**. W ramach projektu, na dziedzińcu przy murze północnym wzniesiono pawilon muzealny, tzw. Dom Mały. Jest to obiekt wykonany w lekkiej konstrukcji szkieletowej, stalowej ze szklaną fasadą i dachem w konstrukcji drewnianej pokrytym dachówką ceramiczną. Pod dziedzińcem zlokalizowano zespół sanitariatów oraz pomieszczeń gospodarczych. Dziedziniec zamkowy jest wyniesiony ponad poziom historyczny i obecnie pokryty jest częściowo płytami MEBA.

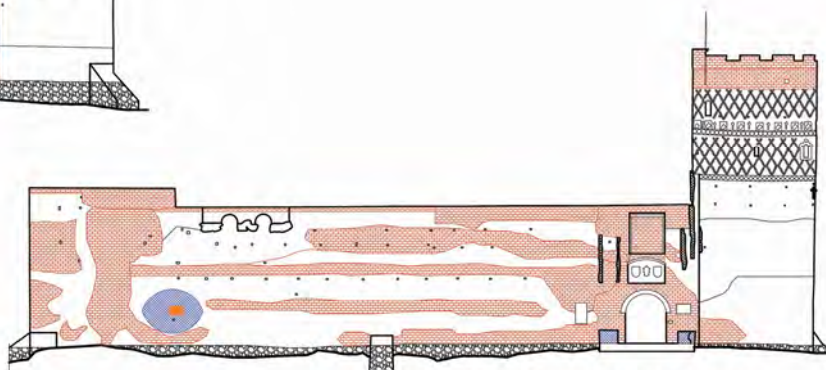

Fot. 2.7. Widok na wieże wschodnią i zachodnią oraz na Dom Mały.

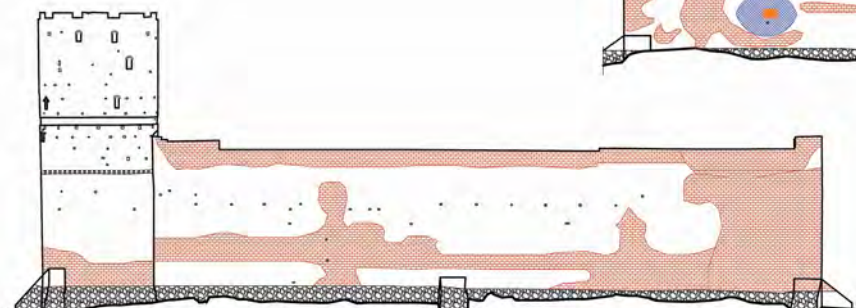
WIDOKI ELEWACJI WRAZ Z OZNACZENIEM USZKODZEŃ

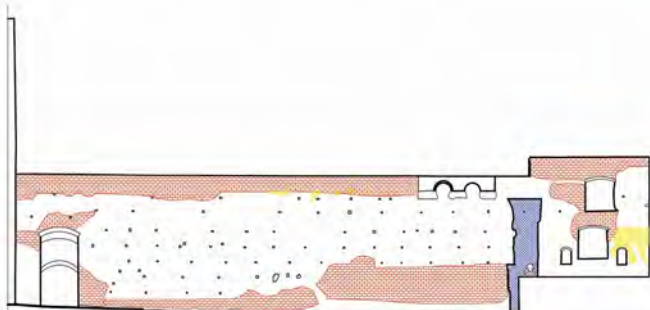
Ryc. 2.3. Elewacja południowa zewnętrzna.

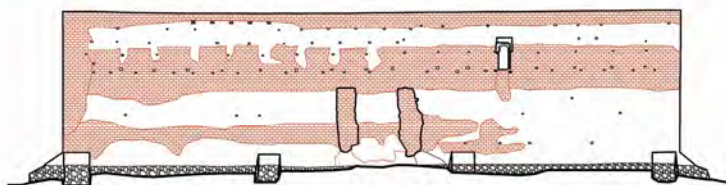
Ryc. 2.4. Elewacja zachodnia zewnętrzna.

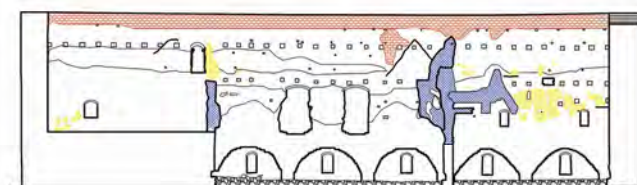
Ryc. 2.5. Elewacja wschodnia zewnętrzna.

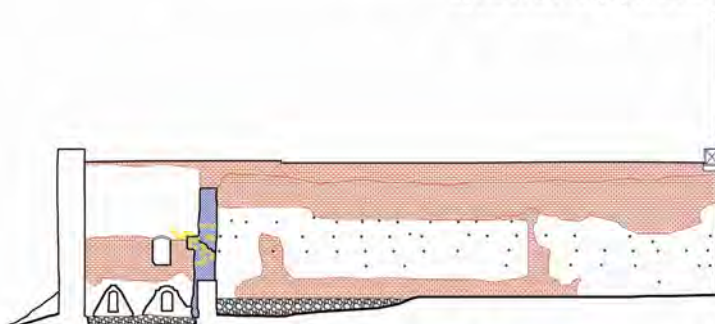
Ryc. 2.7. Elewacja zachodnia wewnętrzna.

Ryc. 2.6. Elewacja północna zewnętrzna.

Ryc. 2.8. Elewacja północna wewnętrzna.

Ryc. 2.9. Elewacja wschodnia wewnętrzna.

LEGENDA

- PORASTAJĄCA ROŚLINNOŚĆ
- ZASOLENIE (WYKWITY)
- PARTIE OSŁABIONE
- SPEKANIA
- FUNDAMENT KAMIENNY
- ELEMENTY WSPÓŁCZESNE
- POZOSTAŁOŚCI TYNKU

0 5 10 m

Ryc. 2.10. Elewacja zachodnia zewnętrzna - chmura punktów.

Ryc. 2.12. Elewacja południowa zewnętrzna - chmura punktów.

PROBLEMY TECHNICZNE

Fot. 2.8. Mur zachodni zewnętrzny.

Duży obszar z widoczną krystalizacją soli na powierzchni lica. Degradacja spoin muru. Miejscowe ubytki historycznych cegieł. Po drugiej stronie muru znajduje się taras przekrywający gotyckie piwnice.

Fot. 2.9. Przypora wieży wschodniej.

Odspojenia pojedynczych kamieni na krawędzi przypory. Powierzchniowe uszkodzenia lica z cegły ceramicznej.

Fot. 2.10. Wnętrze zamku - Dom Duży.

Mur nad przekryciem piwnic gotyckich. Całkowita degradacja wierzchnich warstw nadmurowania cegłą ceramiczną. Odspojenia całych cegieł. Rozwój roślinności na powierzchni murów.

Fot. 2.11. Wnętrze zamku - Dom Duży.

Ściana z wejściem do gotyckich piwnic. Liczne uszkodzenia wtórnej warstwy licowej muru. Odspojone całe cegły. Zacieki solne na powierzchniach wtórnych i fragmentach historycznych.

Fot. 2.12. Korona wieży.

Silna korozja solna lica muru przy wyjściu na taras wieży. Zacieki węglanowe na powierzchni muru.

Fot. 2.13. Korona muru południowego.

Uszkodzenia fragmentów muru rekonstruowanego. Spękania cegieł w murze, odspojenia całych cegieł od muru.

Ryc. 2.13. Elewacja wschodnia zewnętrzna - chmura punktów.

Ryc. 2.14. Elewacja północna zewnętrzna - chmura punktów.

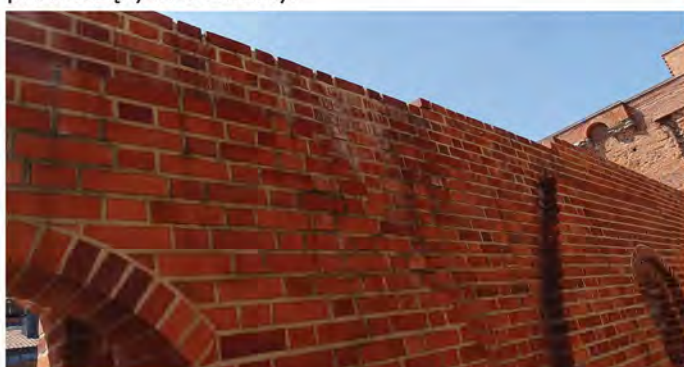
Fot. 2.14. Elewacja zachodnia.

Wejście do zamku przy bramie zachodniej. Uszkodzenia nawierzchni z cegieł przy krawędzi zamykającej obszar wybrukowania. Liczne i poważne uszkodzenia murów prowadzących do bramy.

Fot. 2.15. Mur zachodni wewnętrzny.

Pas wysoleń pod nadmurowaną koroną muru. Poniżej miejscowo powierzchnia porośnięta glonami.

Fot. 2.16. Wnętrze zamku - Dom Duży.

Liczne i intensywne zacieki węglanowe na powierzchni lica odbudowanego muru. Porażenie korozją biologiczną. Rozwój porostów w wyższych i glonów w dolnych partiach ściany.

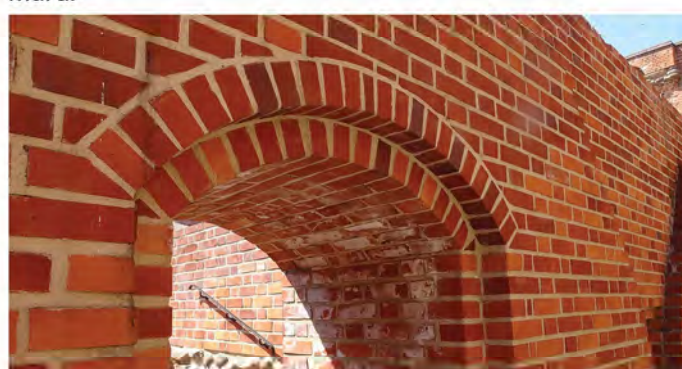
Fot. 2.17. Wnętrze zamku - Dom Duży.

Intensywne zasolenie nadproża łukowego i ścian wejścia do obiektu od strony dziedzińca. Wykwity solne związane z odparowywaniem wody pochodzącej z górnych warstw muru.

Fot. 2.18. Mur północny wewnętrzny.

Zawilgocenie w pasie przyziemia. Korozja cegieł, odspojenia warstw licowych. Porażenie korozją biologiczną.

Fot. 2.19. Wnętrze zamku - Dom Duży.

Niewłaściwie zabezpieczony wykop przy murze północnym. Porastanie murów roślinnością. Na elementach wystających poza lico rozwój korozji biologicznej.

Ryc. 2.14. Elewacja wewnętrzna zachodnia - chmura punktów.

Ryc. 2.15. Elewacja północna wewnętrzna - chmura punktów.

WYTYCZNE DO OCHRONY

Fot. 2.20. Widok na zamek znad rzeki od strony północno-wschodniej.

Fot. 2.21. Widok na zamek z ul. Parkowej.

Obecne granice ochrony można uznać za właściwe i wystarczające. Wytyczony promień ochrony otoczenia zamku (200 m) pozwala na prawidłową ochronę ekspozycji zamku. Główne osie widokowe są czytelne. Dodatkowym elementem ochrony widoku na zamek i panoramy z zamku jest wpis do rejestru zabytków historycznego założenia urbanistycznego miasta.

Fot. 2.22. Piwnice przy Domu Dużym.

Zabezpieczenie sklepień i stropu nad piwnicami gotyckimi; wykonanie systemu odprowadzenia wody; osuszenie sklepień i ścian piwnic.

Fot. 2.23. Widok na dziedzińec - brak odpowiedniej nawierzchni.

Wyprofilowanie dziedzińca i wykonanie nawierzchni (w nawiązaniu do istniejących materiałów).

Fot. 2.24. Widok na Zamek Książąt Mazowieckich w Ciechanowie od strony błoni.

Ryc. 2.16. Elewacja wschodnia wewnętrzna - chmura punktów.

Fot. 2.25. Niezabezpieczony wykop w Domu Dużym.

Zabezpieczenie ścian odsłoniętych podczas prac archeologicznych; zasypanie wykopu w sposób zabezpieczający fundamenty (Dom Duży).

Fot. 2.26. Wykwity solne na nowych murach w Domu Dużym.

Usunięcie wykwitów solnych na murach kurtynowych oraz murach wewnętrznych Domu Dużego.

Fot. 2.27. Niszczące relikty przedbramia.

Naprawa i uzupełnienie murów przedbramia (strona zachodnia).

Fot. 11. Nawierzchnia znajdująca się na ścieżkach przy zamku.

Usunięcie tymczasowego dojazdu do zamku oraz wykonanie nowych dróg dojazdowych do zamku (strona zachodnia oraz południowa).

Fot. 3.1. Wieża bramna na Zamku Książąt Mazowieckich w Czersku.

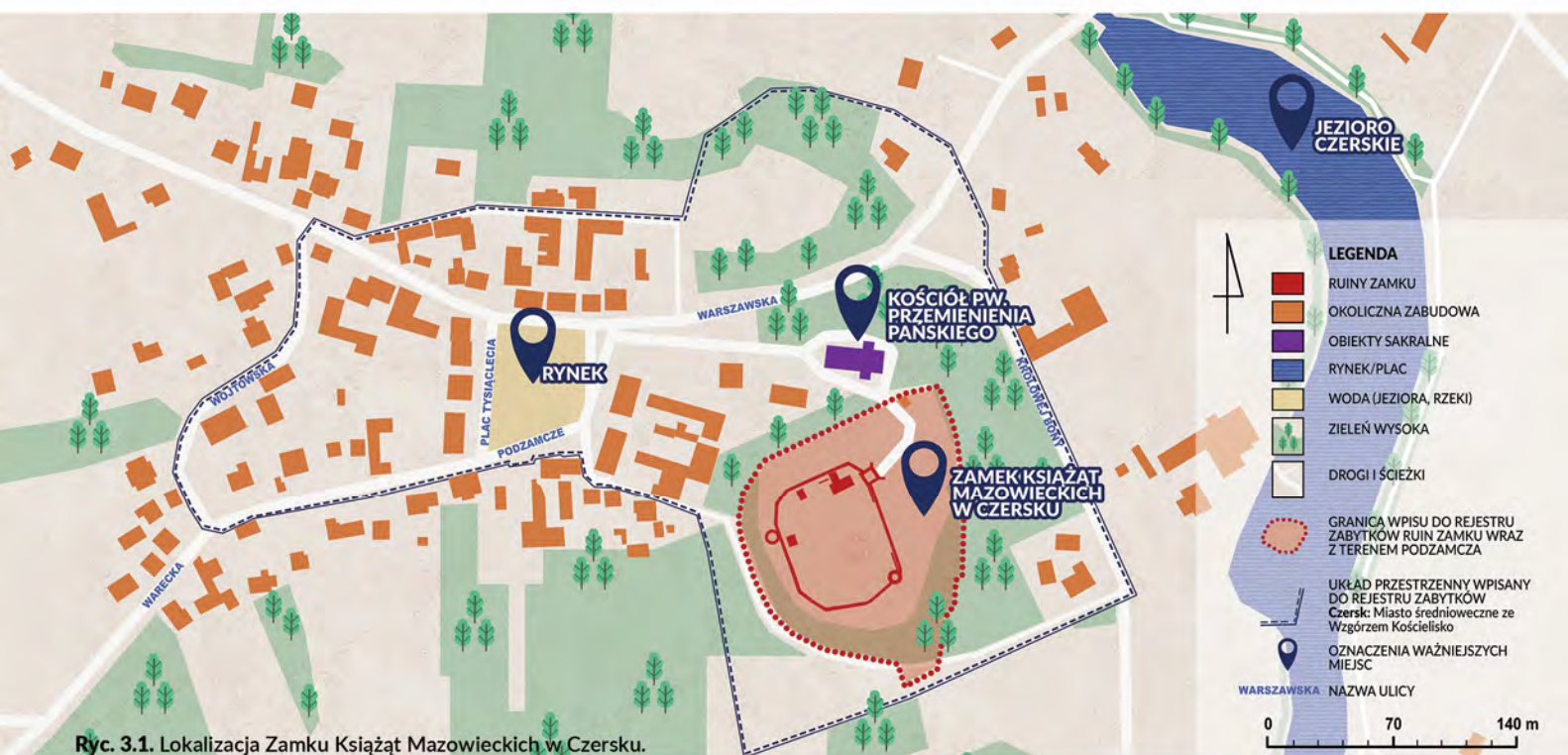
ZAMEK KSIĄŻĄT MAZOWIECKICH W CZERSKU

nr rej. A-1009/116 z dnia 25.01.1958 r.

woj. mazowieckie, pow. piaseczyński, gmina Góra Kalwaria - obszar wiejski
plac Tysiąclecia 1, 05-530 Czersk

Fot. 3.2. Lokalizacja Zamku Książąt Mazowieckich w Czersku w okolicznym krajobrazie.

Ryc. 3.1. Lokalizacja Zamku Książąt Mazowieckich w Czersku.

Zamek Książąt Mazowieckich w Czersku jest elementem dominującym w lokalnym krajobrazie. Powstał w **II poł. XIV w.**, za panowania Janusza I Starszego, w miejscu istniejącego wcześniej drewnianego grodu. Zamek założony został na **planie nieregularnego wieloboku** składającego się z 10 odcinków z układem częściowo dostosowanym do przebiegu wałów. Ulokowany jest na skarpie wiślanej, która zakończona jest trzema wzgórzami i właśnie na jednym z nich – południowym, powstał niniejszy zamek.

W skład warowni wchodziły **2 wieże i baszta bramna**, które wraz z murem obronnym otaczały ogromny dziedziniec z ulokowanym na nim kościołem św. Pawła oraz dwoma budynkami mieszkalnymi. Prawdopodobnie wszystkie 3 wieże były pierwotnie tej samej wysokości co mury. Wjazd do zamku prowadził przez dwa drewniane, zwodzone mosty.

W roku **1526** Mazowsze zostało przyłączone do Królestwa Polskiego i zamek stał się własnością królewską. Od **1547 roku** zamek podlegał królowej Bonie. Za czasów jej rządów warownia została rozbudowana, wieże zwieńczono hurdykami, a na dziedzińcu powstała nowa zabudowa.

W **1656 roku** zamek został zdobyty przez oddziały szwedzkie pod wodzą Fryderyka margrabiego Badeńskiego. Szwedzi opuszczając zamek zniszczyli mury, zabudowania zamkowe oraz zrujnowane zostaje miasto.

Starosta czerski Franciszek Bieliński w **1762 roku** przeprowadził częściową restaurację zamku, w tym czasie w miejsce dwóch drewnianych mostów powstał jeden – murowany, o dwóch półokrągłych arkadach.

Obiekt stopniowo niszczał, na przełomie XVIII i XIX w. rząd pruski zarządził rozbiórkę murów, które użyte zostały m.in. do budowy kościoła parafialnego. Po wojnie zamek opustoszał. Prace konserwatorskie trwające od końca XIX w. doprowadziły do zabezpieczenia zabytku w formie trwałej ruiny.

Ryc. 3.2. Widok od strony północno-wschodniej, Autor: K. Stronczyński, 1961 r., Źródło: oprac. I. Galicka, fot. R. Kazimierski, red. A. Grzybowski, Dokumentacja architektoniczno-konserwatorska, Archiwum MWKZ

Fot. 3.3. Zdjęcie lotnicze, widok od strony południowo-wschodniej, Autor: por. Wasilewski, Źródło: oprac. I. Galicka, fot. R. Kazimierski, red. A. Grzybowski, Dokumentacja architektoniczno-konserwatorska, Archiwum MWKZ

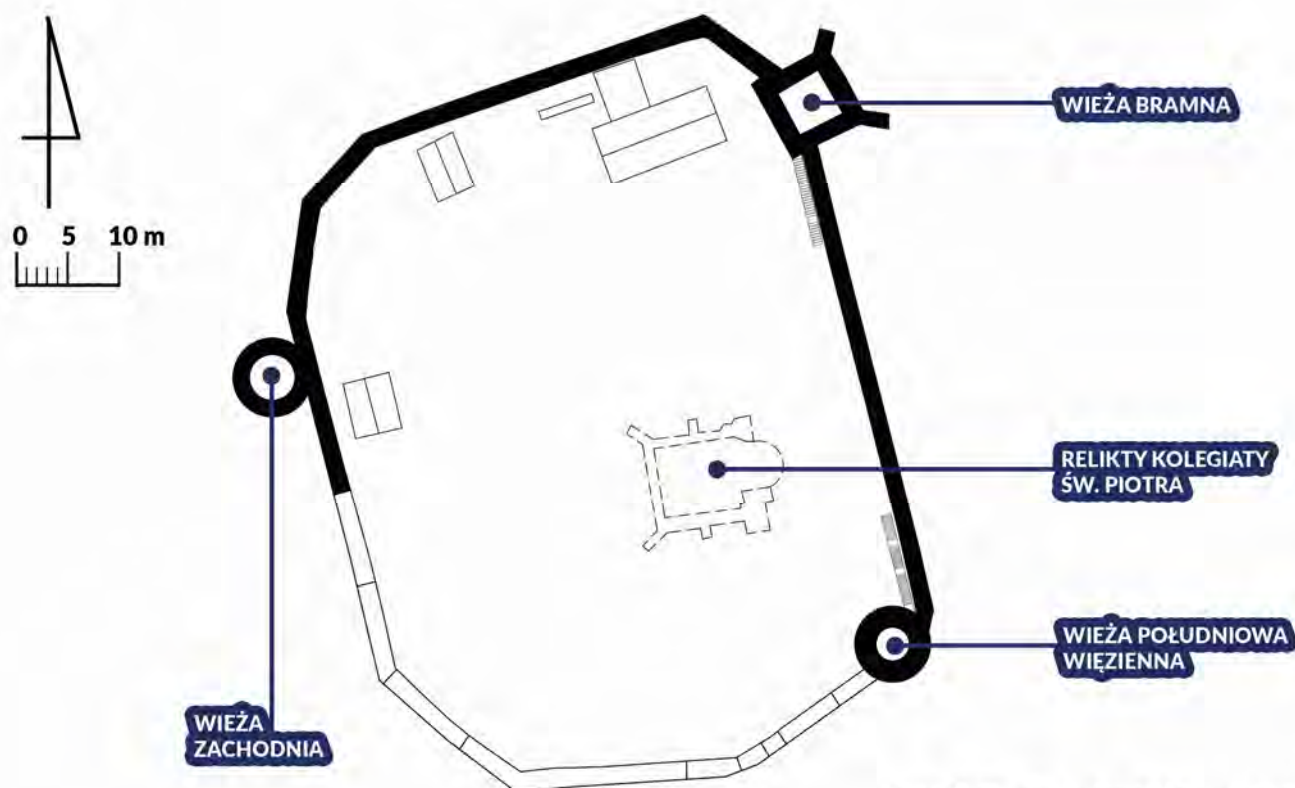
Fot. 3.4. Obecne zagospodarowanie terenu dziedzica - drewniana zabudowa tymczasowa.

Fot. 3.5. Widok z punktu widokowego na wieży bramnej na okolicę Czerska.

Fot. 3.6. Ekspozycja zlokalizowana w wieży bramnej, związana z królową Boną.

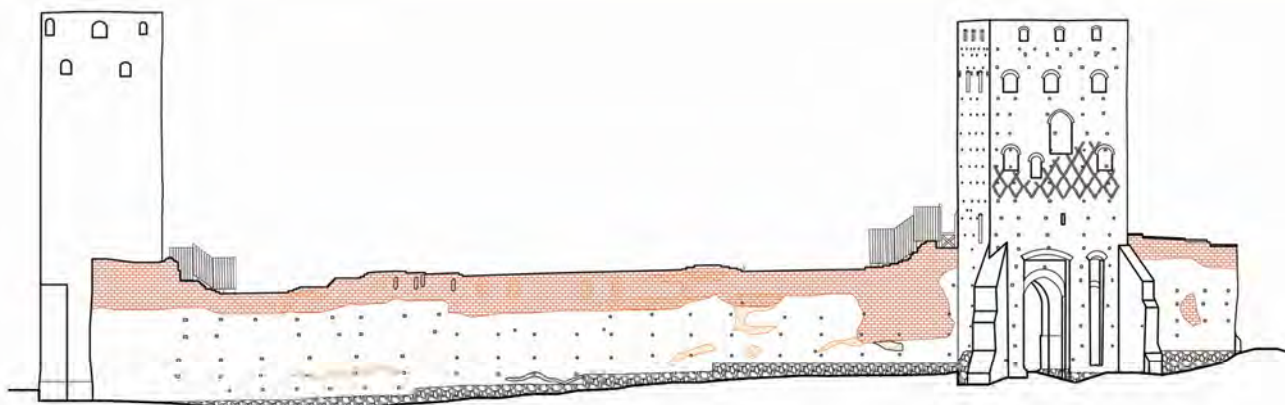
Ryc. 3.3. Plan Zamku Książąt Mazowieckich w Czersku.

Współcześnie zamek jest malowniczą ruiną o imponującym rozmiarze. Do dnia dzisiejszego zachował się **XVIII-wieczny ceglany most z arkadami**, wszystkie **trzy wieże** oraz **mury kurтины północnej i wschodniej** o wysokości około 6 m. Z południowo-zachodniej części muru obwodowego pozostały jedynie fundamenty. Nie zachowała się zabudowa mieszkalna dziedzińca.

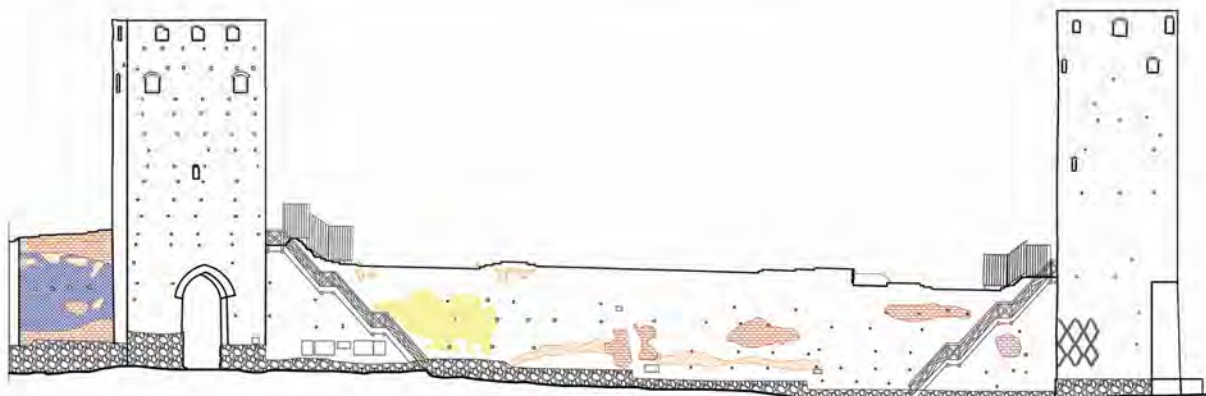
Ruina zamkowa zarządzana jest przez **Ośrodek Kultury w Górze Kalwarii**. Udostępniona do ruchu turystycznego. Odwiedzający mają możliwość wstępu na dziedziniec zamkowy oraz do dwóch wież – bramnej i więziennej, które obecnie pełnią funkcję punktów widokowych. Rozciąga się z nich widok na pradolinę Wisły oraz na ogromne połacie sadów owocowych. Dodatkowo wieża bramna jest miejscem, w którym znajdują się ekspozycje muzealne. W sezonie obiekt wykorzystywany jest do wielu cyklicznych imprez plenerowych, na dziedzińcu rozgrywane są między innymi pokazy walk rycerskich. Na zamku organizowane są również lekcje historyczne.

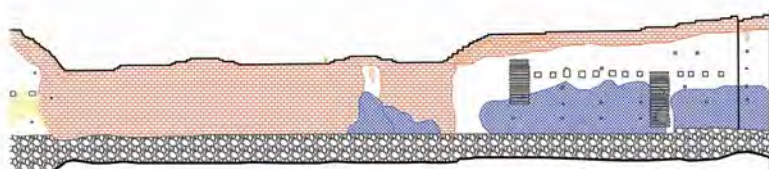
Fot. 3.5. Widok na Zamek Książąt Mazowieckich w Czersku oraz na Jezioro Czarskie.

Ryc. 3.4. Elewacja wschodnia - widok od strony zewnętrznej. Widok elewacji wraz z oznaczeniem uszkodzeń.

Ryc. 3.5. Elewacja wschodnia - widok od strony dziedzińca. Widok elewacji wraz z oznaczeniem uszkodzeń.

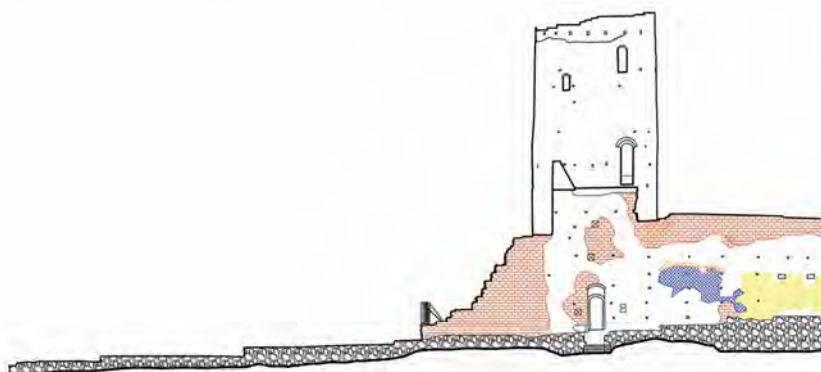

Ryc. 3.6. Elewacja północna - widok od strony dziedzińca. Widok elewacji wraz z oznaczeniem uszkodzeń.

LEGENDA

- PORASTAJĄCA ROŚLINNOŚĆ
- ZASOLENIE (WYKWITY)
- PARTIE OSŁABIONE
- SPĘKANIA
- FUNDAMENT KAMIENNY
- ELEMENTY WSPÓŁCZESNE
- POZOSTAŁOŚCI TYNKU

0 5 10 m

Ryc. 3.7. Elewacja zachodnia - widok od strony dziedzińca. Widok elewacji wraz z oznaczeniem uszkodzeń.

Ryc. 3.8. Widok od strony zewnętrznej na część wschodnią zamku - chmura punktów.

Ryc. 3.9. Widok od strony dziedzińca na część północną zamku - chmura punktów.

PROBLEMY TECHNICZNE

Fot. 3.6. Mur obwodowy północny.

Część środkowa. Zacieki węglanowe na warstwie wtórnej i historycznej. Uszkodzenia lica muru spowodowane korozją solną i mrozową. Porażenie korozją biologiczną – glony i porosty.

Fot. 3.7. Mur obwodowy północny.

Uszkodzenia górnych warstw nadmurowania korony. Odspojenia cegieł od zaprawy.

Fot. 3.8. Mur wschodni.

Część środkowa od strony dziedzińca. Zacieki węglanowe na warstwie wtórnej i historycznej. Ubytki w spoinowaniu, powierzchniowe wysolenia na licu muru historycznego.

Fot. 3.9. Korona muru wschodniego.

Nadmurowanie cegłą współczesną, uszkodzenia na powierzchni nadmurowanej. Odspojenia na uskokach cegieł i zaprawy. Odspojony na długości muru skrajny rząd cegieł lica muru.

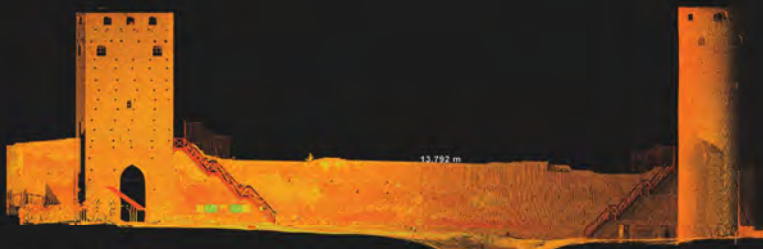
Fot. 3.10. Wieża zachodnia.

Wnętrze wieży. Brak przekrycia. Porażenie glonami powierzchni tynków i muru.

Fot. 3.11. Mur południowy.

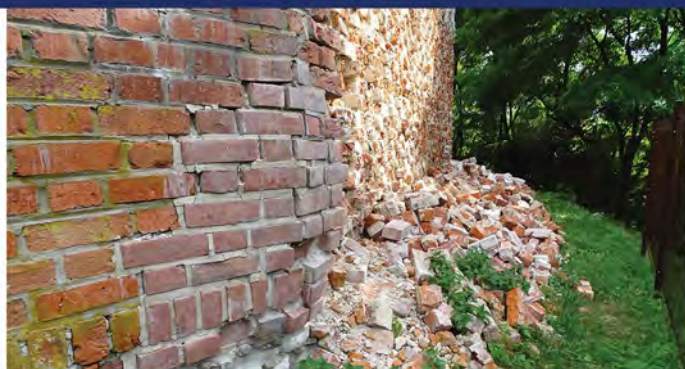
Zarysowanie na styku wieży południowej i niskiego muru południowego. Widok od zewnątrz obiektu. Stan techniczny muru dobry. Miejscowe spękania zaprawy pomiędzy kamieniami.

Ryc. 3.10. Widok od strony dziedzińca na część wschodnią zamku - chmura punktów.

Ryc. 3.11. Widok od strony dziedzińca na część północną zamku - chmura punktów.

Fot. 3.12. Mur obwodowy północny.

Zewnętrzna część zachodnia. Zniszczona warstwa licowa na dużej powierzchni muru. Widoczne dalsze wielkopowierzchniowe odspojenia lica.

Fot. 3.13. Mur obwodowy północny.

Część środkowa pasa przyziemia na zewnątrz. Uszkodzenia powierzchniowe spoin i materiału murowego. Luźne fragmenty materiału murowego na powierzchni terenu.

Fot. 3.14. Wieża zachodnia.

Od strony dziedzińca. Fragment muru nad wejściem do wieży. Miejskowe uszkodzenia lica muru historycznego. Zarysowania konstrukcji w okolicach otworu wejściowego.

Fot. 3.15. Korona wieży południowej.

Rozwój roślin i siewek drzew w górnej partii lica wewnętrznego. Uszkodzenia lica muru wewnętrznego w pasie pod posadzką. Posadzka w stanie dobrym.

Fot. 3.16. Most.

Przyczółek mostu od strony południowej. Liczne zarysowania konstrukcji. Degradacja cegieł i spoin lica i korony elementu.

Fot. 3.17. Most.

Uszkodzone narożne bariery mostu. Z lewej strony fotografii widoczna kawerna pod warstwą lica cegieł. Uszkodzenia spoin i cegieł bariery mostu. Miejscowo element porośnięty porostami.

Fot. 3.18. Widok na dziedziniec Zamku Książąt Mazowieckich w Czersku.

WYTYCZNE DO OCHRONY

Fot. 3.19. Widok na zamek, część miasta oraz okoliczne tereny.

Obecne granice ochrony są niewystarczające, pomimo objęcia wpisem terenu zamku wraz z najbliższym otoczeniem oraz wpisania historycznego układu urbanistycznego Czerska. Należy zwiększyć granicę ochrony konserwatorskiej w celu ochrony przedpola przed zabudową oraz ekspozycji zamku. Należy poszerzyć wpis otoczenia zamku i utworzyć strefę ochrony konserwatorskiej w MPZP.

Fot. 3.21. Oznaczenie działki przeznaczonej do wykupu.

Zakup działki (1 ha) przylegającej bezpośrednio do podnóża skarpy zamkowej (od strony wschodniej); konieczność zintegrowania z działką historyczną w celu uniknięcia wtórnego zagospodarowania dysharmonizującymi obiektami.

Fot. 3.23. Widok z terenu rynku na zamek.

Należy wykonać selektywne usunięcie wysokiej zieleni w celu otwarcia widokowego z miasta na zamek i zamku na miasto.

Fot. 3.20. Widok z wieży widokowej na okoliczne sady.

Fot. 3.22. Awaria muru północnego.

Naprawa oraz zabezpieczenie murów ceglanych kurtynowych (uzupełnienie murów i zabezpieczenie koron uprzednio nieprawidłowo zabezpieczonej - powoduje to

Fot. 3.24. Widok na tymczasowe toalety dla turystów i budynek kasy.

Budowa wielofunkcyjnego pawilonu na terenie dziedzińca (w miejsce rozproszonej zabudowy), który będzie służył rozproszonym obecnie funkcjom.

Fot. 3.25. Drewniana zabudowa na dziedzińcu.

Usunięcie/uporządkowanie drewnianej zabudowy na dziedzińcu zamkowym (pawilon gastronomiczny, scena).

Fot. 3.26. Wnętrze niezagospodarowanej wieży południowej.

Adaptacja i zagospodarowanie dwóch wież (pogrążone przykrycie, stropy, posadzki, komunikacja pomiędzy piętrami, remont istniejących schodów).

Fot. 3.27. Lokalizacja relikwii kolegiaty św. Piotra.

Zabezpieczenie odsłoniętych oraz odbudowanych fundamentów podczas prac archeologicznych; zasypanie wykopu i zabezpieczenie fundamentów. Wyrównanie terenu, oznaczenie przebiegu ścian historycznego obiektu - kolegiaty św. Piotra na powierzchni terenu.

Fot. 3.28. Brak podziału funkcjonalnego na dziedzińcu.

Uporządkowanie (wyrównanie) dziedzińca zamkowego (podział na strefy różnych funkcji) zgodnie z koncepcją funkcjonalnego zagospodarowania.

Fot. 3.29. Zniszczony XVIII-wieczny most ceglany.

Remont zniszczonego XVIII-wiecznego ceglanoego mostu z arkadami prowadzącego na zamek.

Fot. 3.30. Niezabezpieczony teren na wzgórzu południowym.

Wykonanie zabezpieczeń od strony południowej zamku t w celu uniemożliwienia niekontrolowanego dostępu do obiektu.

Fot. 4.1. Wieża główna na Zamku Biskupów Krakowskich w Iłży.

BISKUPÓW KRAKOWSKICH ZAMEK W IŁŻY

Ruiny zamkowe: nr rej. 96/A/81 z dnia 18.03.1981 r.

Park na wzgórzu zamkowym: nr rej. A-23 z dnia 24.03.1947

woj. mazowieckie, pow. radomski, gmina Iłża – miasto; 27-100 Iłża

Fot. 4.2. Lokalizacja Zamku Biskupów Krakowskich w Iłży w okolicznym krajobrazie.

Ryc. 4.1. Lokalizacja Zamku Biskupów Krakowskich w Iłży.

Zamek Biskupów Krakowskich w Iłży powstał w I poł. XIV w. z inicjatywy biskupa krakowskiego **Jana Grota**. Zamek podzielony był na dwie części, wysoki zamek właściwy, który znajdował się na szczycie wzgórza, oraz zamek niski czyli podzámce – ulokowane od północy. Nieregularny owalny kształt zamku górnego związany jest z dostosowaniem się do warunków terenowych.

Zamek w Iłży był obiektem często odwiedzanym przez królów, zatrzymał się tu m. in. **Aleksander Jagiellończyk**, **Zygmunt Stary** oraz **Zygmunt III Waza**.

Najstarszym oraz najbardziej charakterystycznym elementem zamku jest **okrągła wieża główna**. Powstała ona prawdopodobnie w I poł. XIV w. W tym samym czasie co wieża, powstało **skrzydło północne**, które było częścią domu dużego.

Zamek był wielokrotnie rozbudowywany. Przez kilka wieków m. in. budowla północna została uzupełniona o mur obwodowy z bramą od zachodu, którą to przez most kamienny odbywał się dojazd do zamku górnego. Na drodze dojazdowej do zamku poprowadzonej wzdłuż zachodniego stoku wzgórza, usytuowana była również wieża przedbramna. Dalej znajdowała się brama z kwadratową wieżą zlokalizowaną po stronie zachodniej, prawdopodobnie została dostawiona do zamku, do istniejącej bramy na drugim etapie jego budowy. Na wieży, nad przejazdem bramnym ulokowana była główna kaplica zamkowa. Przy wieży bramnej znajdowała się baszta zachodnia. Wzdłuż kurtyny zachodniej znajdowały się jeszcze 2 inne baszty, południowo-zachodnia oraz północno-wschodnia.

Zamek został zniszczony przez Szwedów w **1655 roku**,

a następnie przez wojska Rakoczego. W XVIII w. prowadzono prace remontowe z inicjatywy Kajetana Sołtyka. W **1789 roku** decyzją Sejmu Czteroletniego zamek przeszedł na własność państwa. Niedługo po tym wydarzeniu obiekt zaczął popadać w ruinę. Pierwsze prace restauracyjne na zamku prowadzone były w **1910 roku** przez **Oskara Sosnowskiego**.

Ryc. 4.2. Widok zamku iłżeckiego z roku 1655, wg Puffendorfa.
Źródło: <https://fotopolska.eu/>

Fot. 4.3. Ruiny zamku w Iłży – widok ogólny z lotu ptaka, 1956
Źródło: Serwis fotograficzny, T. Zalewski, Archiwum MWKZ Delegatura w Radomiu

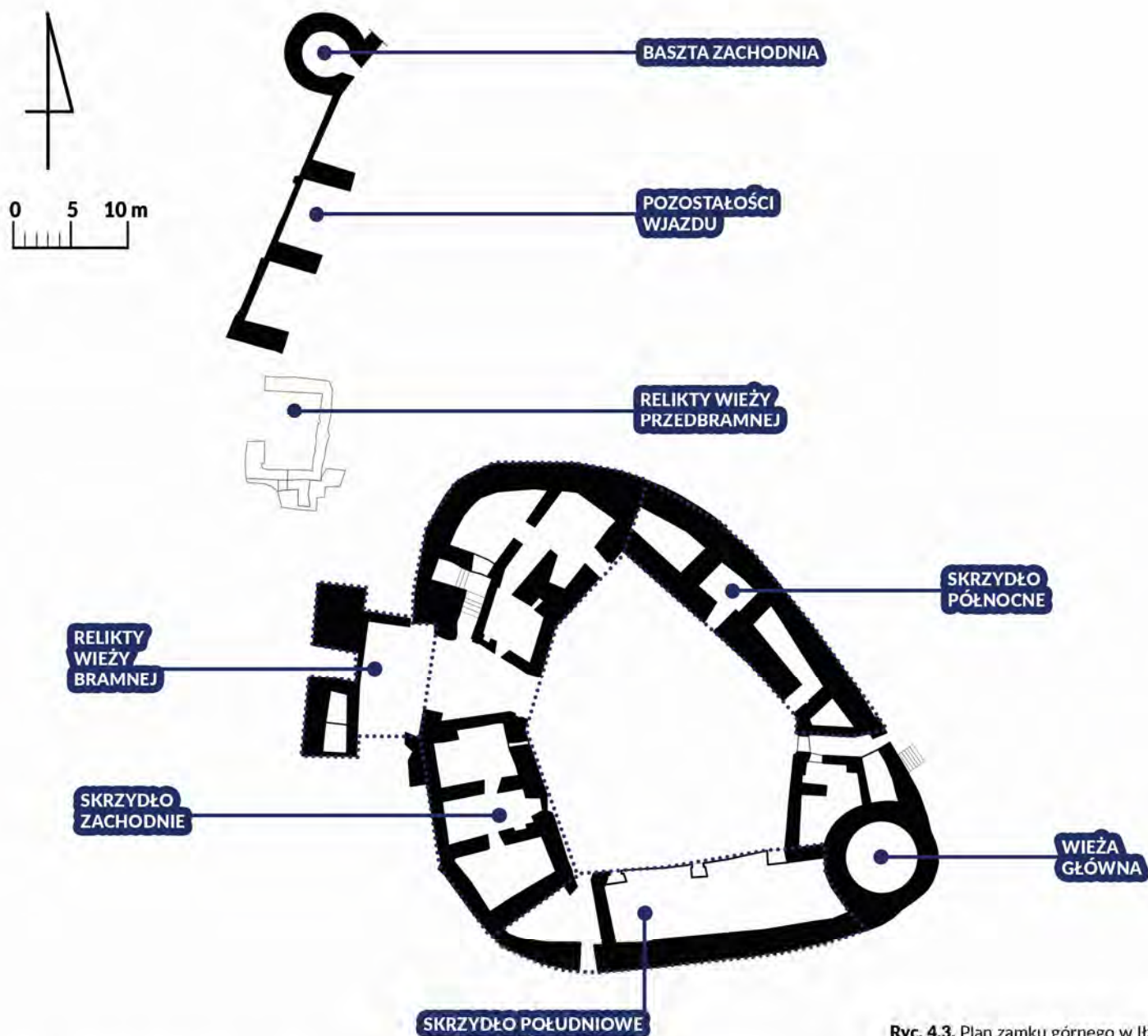
Fot. 4.4. Widok na ruiny zamku oraz miasto.

Fot. 4.5. Dziedziniec zamkowy - widok na wieżę główną i skrzydło południowe.

Fot. 4.6. Widok z ul. Doktor Anki - wjazd do miasta od strony Radomia.

Ryc. 4.3. Plan zamku górnego w Iłży.

Obecnie na **ruiny zamku w Iłży** składa się **zamek górny** oraz **zamek dolny**. Z zamku górnego m. in. zachowała się **wieża główna** (obecna wysokość wynosi ok. 25 m); **mur obwodowy**; **zespół bramny** znajdujący się po stronie wschodniej wraz z wieżą przejazdową na planie czworoboku; **cokoły wieży bramnej**; zachowana w części **zabudowa wewnętrzna** przylegająca do muru obwodowego z pomieszczeniami na planie czworokąta, położonymi w układzie jednotraktowym; dwie sklepione kolebkami **piwnice** na południe od dawnego wjazdu; pozostałości nowożytnej **klatki schodowej** przy przejeździe bramnym, a także **dziedziniec** zamkowy z zabytkowym brukiem.

W **1995 roku** prof. Andrzej Kadłuczka wykonał projekt zabezpieczenia oraz adaptacji wieży głównej na potrzeby turystyczne razem z projektem zabezpieczenia i zagospodarowania ruin. Projekt częściowo zrealizowano, wykonano zadaszenie wieży w formie lekkiej konstrukcji parasolowej.

W **2009 roku** podczas badań archeologicznych w południowej części zamku górnego odsłonięto cztery pomieszczenia. Następnie opracowana została koncepcja konserwacji i adaptacji odkrytych pomieszczeń. W **latach 2012-2014** w ramach tego projektu nadmurowano skrzydło południowe oraz wykonano jego zadaszenie.

W **2016 roku** został wykonany nowy projekt robót budowlanych dotyczących zabezpieczenia pozostałości murów zamku górnego w części północnej. Główną ideą było m.in. wykonanie tarasów widokowych z żelbetu na murach zamku. Projekt został zatwierdzony przez Delegaturę w Radomiu MWKZ, wykonano część prac, podczas których odsłonięto zostały poziomy użytkowe czterech pomieszczeń. Później jednak stwierdzono, że projekt jest zagrożeniem dla ruin i wstrzymano prace przez MWKZ.

PROBLEMY TECHNICZNE

Fot. 5.7. Mur elewacji północnej.

Północno-wschodnia część zamku górnego. Liczne uszkodzenia murów, degradacja dużych powierzchni lica murów. Intensywny rozrost roślinności. Część pomieszczeń wygradzona.

Fot. 5.8. Skrzydło zachodnie.

Mur wewnętrzny, zachodnia część zamku. Korozja solna i mrozowa muru w środkowej części. Zdegradowana korona muru porośnięta trawą chwastami.

Fot. 5.9. Mur elewacji zachodniej.

Zachodnia część zamku. Fragment muru w stanie awaryjnym. Stan konstrukcji wskazuje na możliwość runięcia elementu.

Fot. 5.10. Mur elewacji zachodniej.

Południowo-wschodnia część zamku. Mur od strony dziedzińca. Niewłaściwie zabezpieczenie miejsc wyłączonych ze zwiedzania.

Fot. 5.11. Mur elewacji południowej

Południowo-wschodnia część zamku. Intensywna korozja solna i mrozowa fragmentu muru z cegły ceramicznej. Pomieszczenie porośnięte roślinnością.

Fot. 5.12. Mur elewacji północnej.

Zachodnia część zamku. Prowizoryczne zabezpieczenie fragmentów koron murów. Porastanie roślinnością murów i ścieżek.

Fot. 4.13. Widok na fragment baszty zachodniej oraz na miasto Iłża.

WYTYCZNE DO OCHRONY

Fot. 4.14. Widok na zamek, wzgórze zamkowe oraz część miasta.

Fot. 4.15. Przypora wieży wschodniej.

Obecne granice ochrony są niewystarczające – wpis obejmuje ruinę i park na wzgórzu zamkowym. Należy zwiększyć granicę ochrony konserwatorskiej, ze względu na brak zabezpieczenia ekspozycji zamku z obszaru miasta. Należy rozszerzyć granicę ochrony o skarpę zamkową oraz wyznaczyć strefę ochrony w MPZP. W poszerzaniu granic ochrony należy uwzględnić wyniki studiów widokowych.

Fot. 4.16. Widok od strony miasta, zielen ograniczająca widok na ruinę.

Uporządkowanie zieleni na skarpach wzgórza zamkowego w oparciu o określone strefy ekspozycji w opracowaniach studialnych widokowych i krajobrazowych.

Fot. 4.17. Niezabezpieczone relikty murów.

Zabezpieczenie relikwów murów i wykopów odsłoniętych podczas prac archeologicznych.

Fot. 4.18. Widok na mury kurtynowe z miasta.

Uzupełnienie murów kurtynowych od strony miasta (częściowa rekonstrukcja).

Fot. 4.19. Baszta zachodnia przy dawnym wjeździe na zamek.

Zabezpieczenie, uzupełnienie i zagospodarowanie baszty zachodniej.

Fot. 4.20. Teren dziedzińca z fragmentami zabytkowego bruku.

Wykonanie systemu odprowadzenia wód opadowych z terenu całego zamku.

Fot. 4.21. Widok na wzgórze zamkowe i zieleni jaka go porasta.

Usunięcie zieleni inwazyjnej porastającej teren górnego zamku przy zachowaniu zieleni o charakterze leśno-parkowym w wąwozie i zamku dolnym.

Fot. 4.22. Brak tablic informacyjnych przy głównej trasie turystycznej.

Wytyczenie i techniczne przygotowanie tras zwiedzania zamku - w celu wyeksponowania wartości zabytkowych (oznakowanie tras i informacja).

Fot. 4.23. Relikty murów przy ścieżce turystycznej.

Zabezpieczenie relikwów murów zamku dolnego znajdujących się przy ścieżce prowadzącej na zamek (od strony miasta).

Fot. 4.24. Studnia w skrzydle południowym.

Zabezpieczenie oraz wyeksponowanie zejścia do podziemi oraz odkopanej w 2019 roku studni.

Fot. 4.25. Mury w skrzydle zachodnim zamku górnego.

Zabezpieczenie koron i lic murów na terenie górnego zamku (pozostawić w stanie trwałej ruiny).

Fot. 5.1. Wieża bramna na Zamku Książąt Mazowieckich w Liwie.

ZAMEK KSIĄŻĄT MAZOWIECKICH W LIWIE

Ruiny zamkowe: nr rej. 96/A/81 z dnia 18.03.1981 r.

Park na wzgórzu zamkowym: nr rej. A-23 z dnia 24.03.1947

woj. mazowieckie, pow. radomski, gmina Iłża – miasto; 27-100 Iłża

Fot. 5.2: Lokalizacja Zamku Książąt Mazowieckich w Liwie w okolicznym krajobrazie.

Ryc. 5.1. Lokalizacja Zamku Książąt Mazowieckich w Liwie.

Zamek Książąt Mazowieckich w Liwie został wzniesiony przez księcia mazowieckiego **Janusza I Starszego** na **przełomie XIV i XV w.** Założony jest na planie kwadratu o boku 33 metrów z basztą bramną wystającą przed lico murów. W północnej i południowej części dziedzińca znajdowały się dwa domy mieszkalne, Dom Duży i Dom Mniejszy stojący na miejscu dzisiejszego dworu. Fundamenty oraz podmurówka zamku wykonana została z otoczków całych oraz przepołowionych, mury wykonane z cegły gotyckiej „palcówki” ułożonych w wątku polskim. Wysokość baszty bramnej początkowo była równa wysokości murów obronnych.

Zamek w Liwie wyróżniał się od innych tego typu obiektów istnieniem **przygródka**. Znajdowały się tam pomieszczenia gospodarcze, które zostały wyniesione z zamku ze względu na niewielkie rozmiary warowni. Na jego terenie ulokowano szpital, łaźnię, stajnię, domek, dom grodzki, dom wielki, domek stary kuchnię, piekarnię itp. Przygródek oddzielony był od miasta rzeczką Miedzianką, nad którą prawdopodobnie znajdował się most zwodzony.

Na **początku XVI w.** z powodu licznych zagrożeń nastąpiło wzmocnienie warowni. Mury obronne zostały podwyższone do wysokości 12 m, basztę bramną zamknięto od strony dziedzińca. Kolejna rozbudowa miała miejsce za czasów panowania królowej Bony. Wieża bramna zyskała dwie dodatkowe kondygnacje. Po wyjeździe Bony z Polski zamek zaczął szybko podupadać.

Zamek był dwukrotnie zniszczony, raz podczas potopu szwedzkiego w **1656 roku**, po którym został dość szybko odbudowany. Drugi raz po wojnie północnej, jednak tak wielkich zniszczeń nie próbowano już naprawiać. W **1782 roku** w miejscu Domu Mniejszego wybudowano kancelarię

starostwa. W **1923 roku** wykonano zabezpieczenie murów zamku. W latach **1943-1944** prace remontowe były prowadzone przez Niemców, a kolejne prace restauratorskie wykonano w latach **1957-1961**. W tym czasie powstało **Muzeum zbrojownia** na zamku w Liwie.

Ryc. 5.2. Lata 1850-1860. Ruiny zamku i dworu w Liwie. Litografia K. Przykowskiego z poł. XIX wieku, Źródło: Karta obiektu, Archiwum MWKZ Delegatura w Siedlcach

Fot. 5.3. Widok na ruiny zamku od strony południowo-zachodniej, Autor: A. Brożyna, 1956, Źródło: Karta obiektu, Archiwum MWKZ Delegatura w Siedlcach

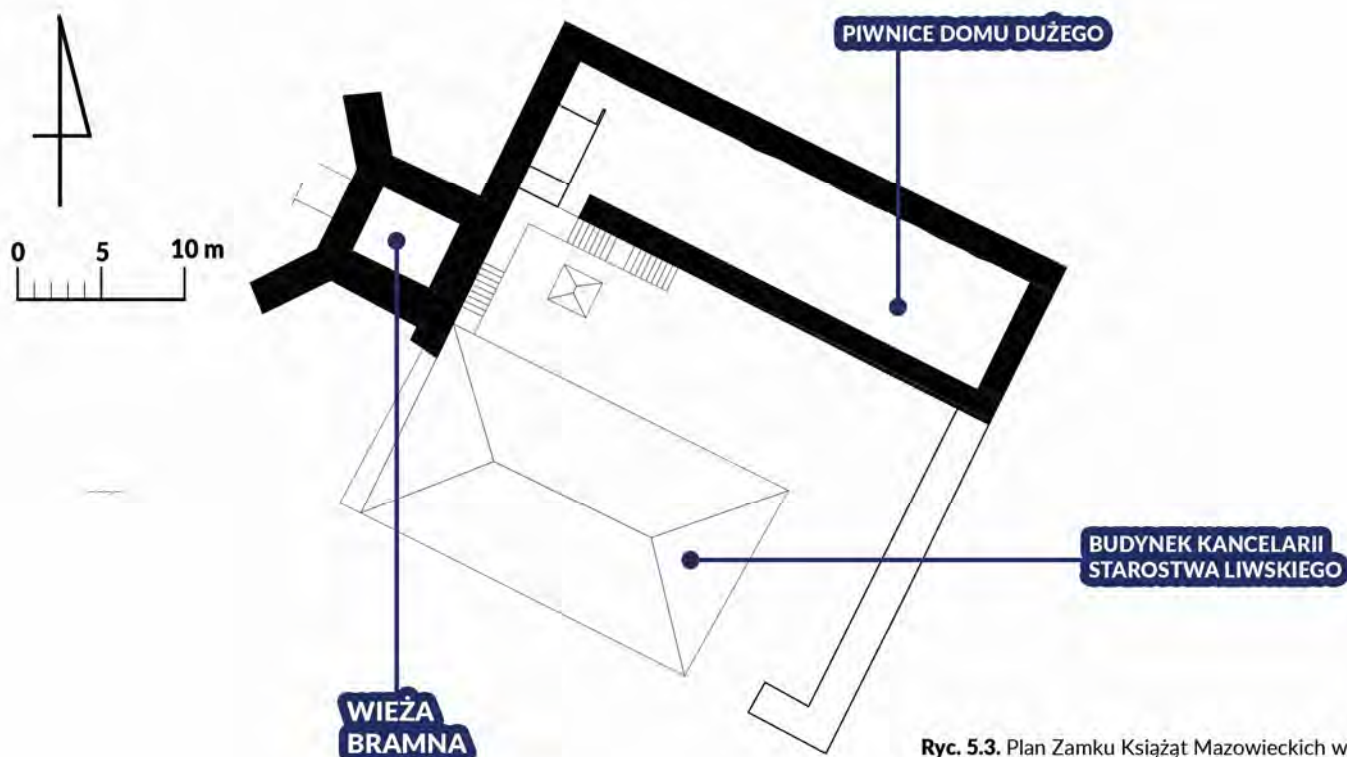
Fot. 5.5. Widok na budynek kancelarii od strony południowej.

Fot. 5.6. Fragment dziedzińca zamkowego z wieżą bramną i studnią.

Fot. 5.7. Wystawa główna w Muzeum Zbrojownia na Zamku w Liwie.

Ryc. 5.3. Plan Zamku Książąt Mazowieckich w Liwie.

Zamek Książąt Mazowieckich w Liwie funkcjonuje obecnie jako **Muzeum Zbrojownia na Zamku w Liwie**. Zespół zamkowy składa się z wieży bramnej, pozostałości murów obronnych, Domu Dużego oraz ze zrekonstruowanego budynku kancelarii starostwa liwskiego. Do tego dochodzi część zrekonstruowanego przygródka.

Wieża bramna zbudowana na planie prostokąta, w wyższej partii murów przechodzi w formę siedmioboczną o nieregularnej podstawie. Jest ona nakryta dachem namiotowym z dachówką ceramiczną. Niedawno odtworzony został również ganek straży na III kondygnacji od strony dziedzińca oraz latryna średniowieczna na IV kondygnacji wieży bramnej.

Tuż przy wieży bramnej, po zachodniej stronie znajduje się pomost drewniany będący imitacją mostu zwodzonego. Razem ze schodami i „siedzeniem letnim” tworzą wizualne przedłużenie mostu po drugiej stronie ul. Zamkowej.

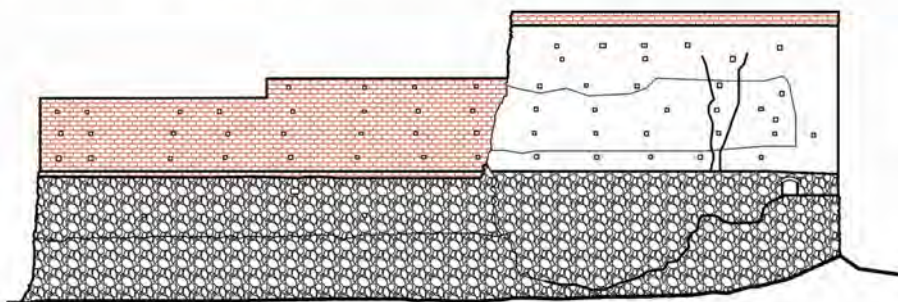
Niedawno usunięto część skarpy przy piwnicy Domu Dużego od strony północnej i południowo-wschodniej, natomiast od strony południowo-wschodniej wykonano jej reprofilację. Na dziedzińcu wykonana została studnia wraz z drewnianym zadaszeniem. Zapewniony został również dostęp do piwnic, na taras i do baszty osobom o ograniczonej sprawności ruchowej poprzez wykonanie windy, którą zlokalizowano w południowo-wschodniej części Domu Dużego. Winda została obudowana cegłą, ukryta za murami piwnicznymi. Nad piwnicami gotyckimi jest wykonany nowy stropodach odwrócony.

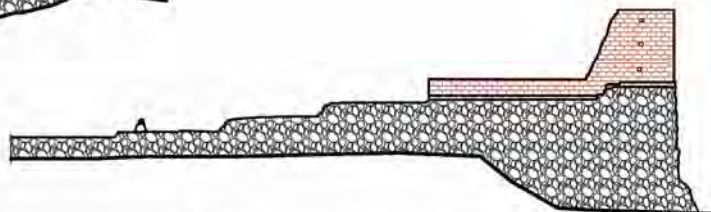
Fot. 5.7. Widok na Zamek Książąt Mazowieckich w Liwie oraz rzekę Liwiec.

STAN ZACHOWANIA

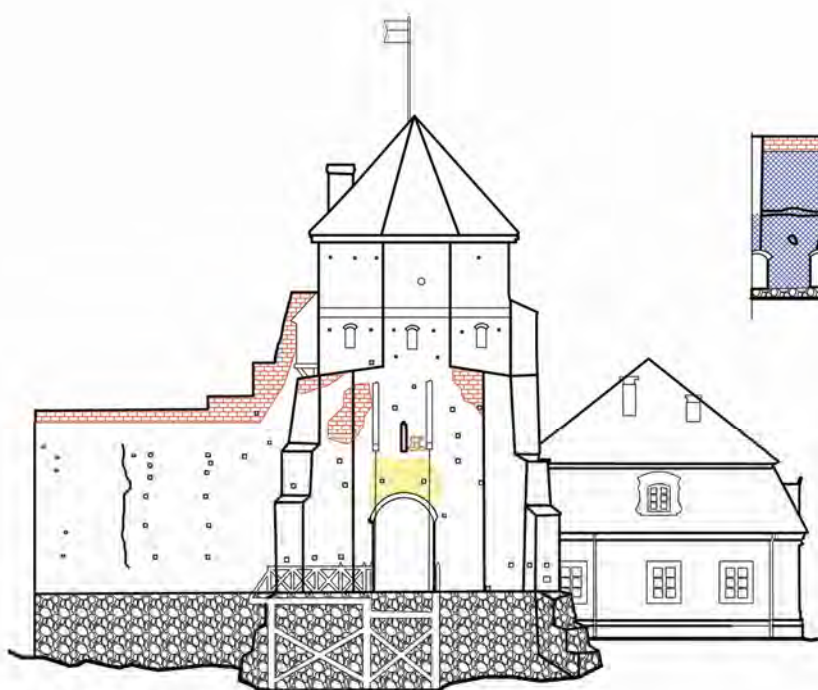
WIDOKI ELEWACJI WRAZ Z OZNACZENIEM USZKODZEŃ

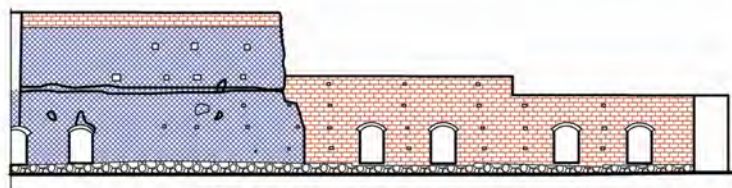
Ryc. 5.4. Elewacja północno-wschodnia zewnętrzna.

Ryc. 5.5. Elewacja południowo-wschodnia zewnętrzna.

Ryc. 5.7. Elewacja północno-zachodnia zewnętrzna.

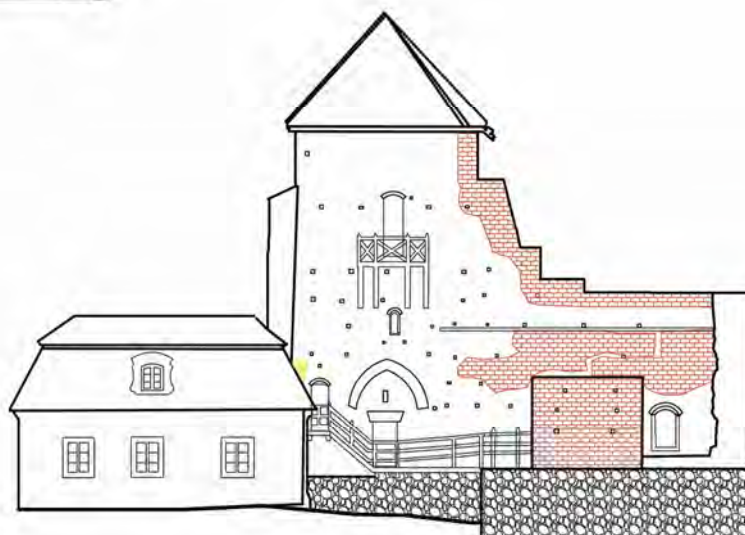

Ryc. 5.6. Elewacja południowo-wschodnia zewnętrzna.

LEGENDA

- PORASTAJĄCA ROŚLINNOŚĆ
- ZASOLENIE (WYKWITY)
- PARTIE OSŁABIONE
- SPEKANIA
- FUNDAMENT KAMIENNY
- ELEMENTY WSPÓŁCZESNE
- POZOSTAŁOŚCI TYNKU

0 5 10 m

Ryc. 5.8. Elewacja północno-zachodnia wewnętrzna.

Ryc. 5.9. Elewacja północno-zachodnia zewnętrzna
- chmura punktów.

Ryc. 5.10. Elewacja północno-zachodnia wewnętrzna
- chmura punktów.

PROBLEMY TECHNICZNE

Fot. 5.8. Wieża bramna.

Elewacja północno-wschodnia. Liczne uszkodzenia lica muru. Większość z nich ma charakter przypowierzchniowy, miejscowo zniszczenia cegieł sięgają do kilku centymetrów.

Fot. 5.10. Wieża bramna - przypora zachodnia.

Uszkodzenie warstwy zabezpieczającej korony z kamienia polnego. Bezpośrednio pod powłoką z zaprawy uszkodzone spoiny muru.

Fot. 5.12. Naroże wschodnie.

Podczas prac znaczna część kamieni zanieczyszczona została zaprawą użytą do spoinowania. Z pewnej odległości mur wygląda nieestetycznie.

Fot. 5.9. Wieża bramna - przypora zachodnia.

Zarysowania naroża przypory z rozwarciem rysy około 1 centymetra. Liczne uszkodzenia lica cegieł w murze. Proces degradacji intensyfikuje się w miejscu styku murów z cegły ceramicznej i kamienia.

Fot. 5.11. Wieża bramna.

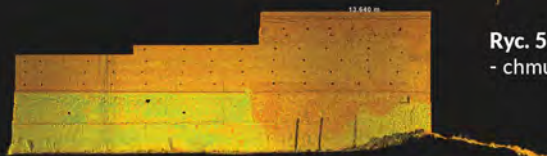
Wieża elewacja południowo-zachodnia. Uszkodzenia warstwy licowej muru. Powierzchniowe uszkodzenia cegieł, ubytki w spoinowaniu.

Rozwój roślinności w szczelinach muru.

Fot. 5.13. Naroże wschodnie.

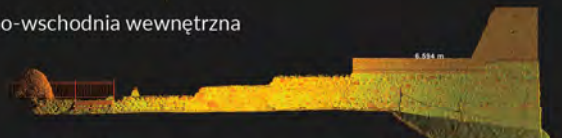
Widok od zewnątrz. Liczne uszkodzenia powierzchniowe fragmentu po pracach konserwatorskich. Spoiny odpadają się w postaci cienkich płytek i odpadają. Różna kolorystyka spoin w obrębie tego samego fragmentu lica.

Ryc. 5.11. Elewacja północno-wschodnia zewnętrzna - chmura punktów.

Ryc. 5.12. Elewacja północno-wschodnia wewnętrzna - chmura punktów.

Ryc. 5.13. Elewacja południowo-wschodnia zewnętrzna - chmura punktów.

Fot. 5.14. Mur południowo-wschodni.

Degradacja zaprawy korony muru. Opady atmosferyczne, korozja solna i mrozowa powoduje powolną destrukcję zaprawy. Na koronie miejscowo dochodzi do odspojen wierzchniej warstwy kamieni.

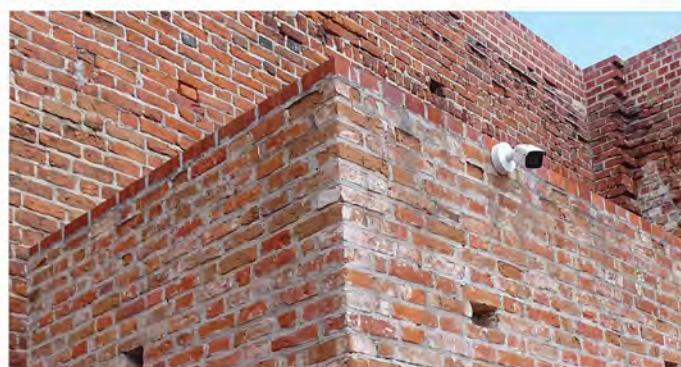
Fot. 5.15. Mur północno-wschodni.

Widok od strony dziedzińca. Zarysowania muru historycznego tuż przy styku z murem współczesnym. Nieestetyczne wykończenie styku nowych i starych elementów.

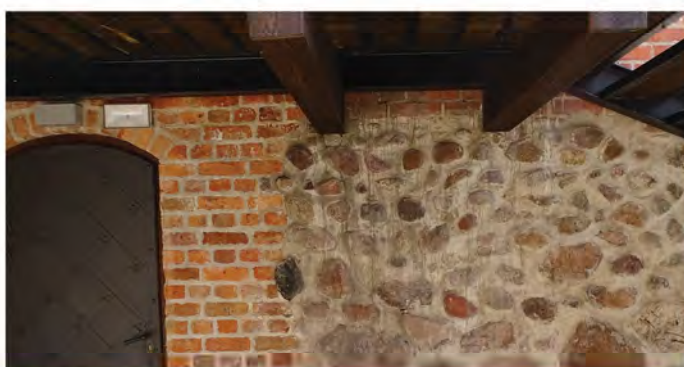
Fot. 5.16. Mur północno-wschodni.

Widok od strony dziedzińca. Ślady po naprawach konstrukcji muru. Brak estetyki przy wypełnianiu zszyciej rysy konstrukcyjnej.

Fot. 5.17. Wnętrze zamku.

Budynek windy przy ścianie północno- zachodniej. Liczne uszkodzenia lica cegieł w górnych partiach muru.

Fot. 5.18. Wieża bramna.

Widok od strony dziedzińca. Zacieki na licu muru bezpośrednio pod konstrukcją schodów prowadzących na taras.

Fot. 5.19. Dziedziniec.

Uszkodzona powierzchnia brukowania dziedzińca. Płynąca z systemu rzygaczy woda wypłukała grunt z przestrzeni między kamieniami.

Fot. 6.1. Fragment murów Zamku Książąt Mazowieckich w Sochaczewie.

ZAMEK KSIĄŻĄT MAZOWIECKICH W SOCHACZEWIE

Ruiny zamku: nr rej. 31 z dnia 20.12.1961 r.

Park miejski Podzamcza: nr rej. 576 z dnia 20.06.1981 r.

woj. mazowieckie, pow. sochaczewski, gmina Sochaczew (gm. miejska), ul. Podzamcze, 96-515 Sochaczew

Fot. 6.2. Widok z mostu przy ul. Płockiej na Zamek Książąt Mazowieckich w Sochaczewie

Ryc. 6.1. Lokalizacja Zamku Książąt Mazowieckich w Sochaczewie.

Zamek Książąt Mazowieckich w Sochaczewie powstał w **XIV w.**, prawdopodobnie z fundacji Siemowita III Starszego. Wzgórze, na którym ulokowano zamek oddzielone było od miasta naturalnym głębokim wąwozem, w którym płynął strumień w kierunku Bzury.

Warownia ta miała duże znaczenie polityczne. W **1377 roku** w Sochaczewie miało miejsce uchwalenie pierwszego pisanego zbioru praw dla całego Mazowsza, **tzw. „statutów sochaczewskich”**. Zamek wraz z miastem przeszedł we władanie Korony Królestwa Polskiego w **1476 roku** i stał się siedzibą starosty grodowego.

Zamek w swej średniowiecznej formie wybudowany był z cegły palcówki na fundamentach z kamieni polnych i planie zbliżonym do trapezu. Wymiary budowli wynosiły około 35x30 m. W skład zespołu obronnego wchodziły: wieża wschodnia, wieża północna oraz mur obronny. Cała zabudowa wewnątrz zamku wykonana była z drewna. Wjazd na zamek prawdopodobnie odbywał się przez kurtynę północną, a następnie został przeniesiony do baszty wschodniej, do której prowadził drewniany most.

W **1657 roku** został spalony podczas ataku Szwedów. Przez ponad wiek funkcjonował jako ruina. Ze względu na niestabilne podłoże na jakim założono zamek zdecydowano się na rozebranie zamku gotyckiego do poziomu fundamentów pozostawiając jedynie wieżę północną. Nowe założenie wzniesione w **XVIII w.**, wybudowane zostało na poprzednim obrysie zewnętrznym wykonano całościowo z cegły.

Forma nowożytnego zamku składała się z trzech skrzydeł. Na miejscu dawnej wieży wschodniej powstała ośmiokątna

wieża mająca połączenie z kaplicą i wschodnim skrzydłem. Od strony północnej, północno-wschodniej i wschodniej, całe założenie zamkowe zamknięte było murem nowożytnym.

Ryc. 6.2. Hipotetyczna rekonstrukcja warowni z 1651 r.
Źródło: <http://www.zamkipolskie.com/>

Fot. 5.3. Zamek w Sochaczewie - widok ogólny północno-wschodni, A. Przygroński, 1986 r., Źródło: Przygroński A., Kropisz Z., Dokumentacja fotograficzna, Archiwum MWKZ Delegatura w Płocku

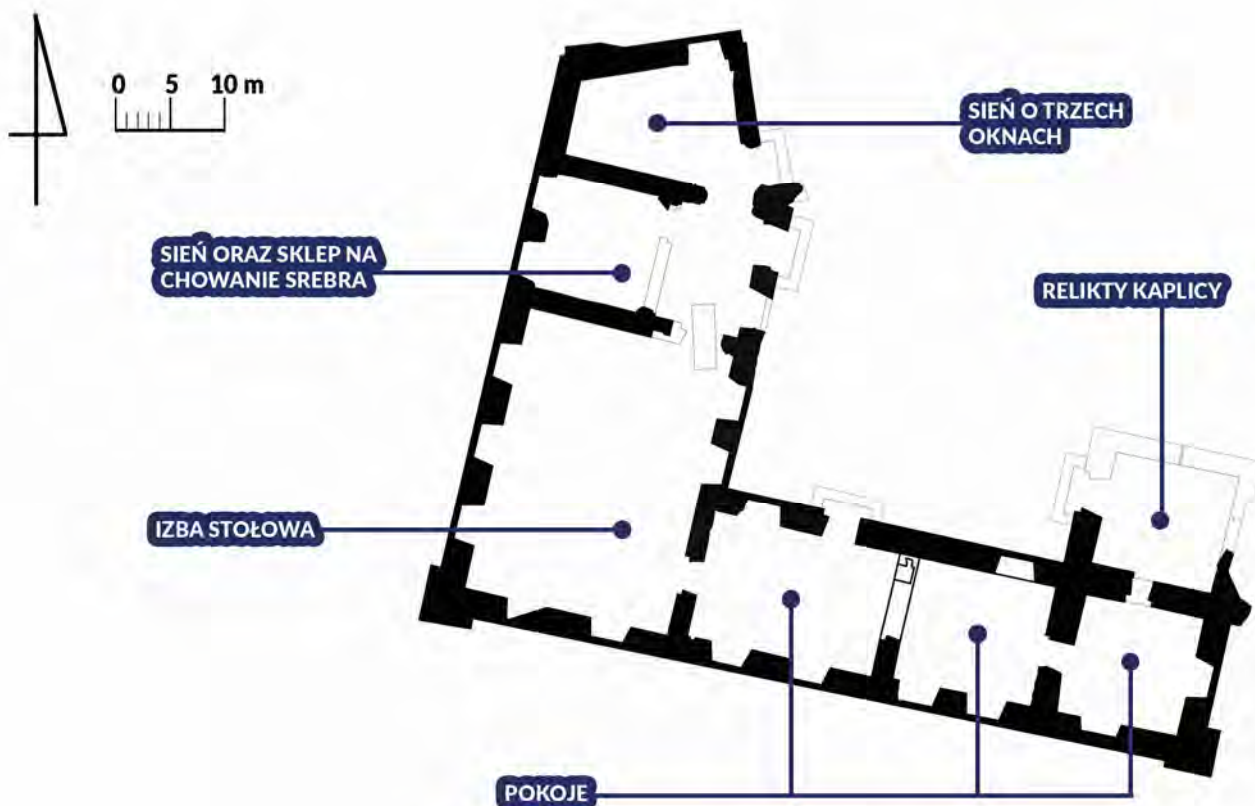
Fot. 6.4. Widok z góry na ruiny zamku.

Fot. 6.5. Widok z dziedzińca na pozostałości murów.

Fot. 6.6. Widok z terenu nabrzeża Bzury na wzgórze zamkowe.

Ryc. 5.3. Plan Zamku Książąt Mazowieckich w Sochaczewie.

Zamek Książąt Mazowieckich w Sochaczewie obecnie pozostaje w formie **trawalej ruiny**. Częściowo zachowały się mury skrzydła zachodniego wraz z otworami okiennymi, nieco mniej czytelne skrzydło wschodnie oraz południowe.

Ruiny zamkowe są udostępnione do ruchu turystycznego, wstęp na obiekt jest bezpłatny. W **2013 roku** wykonano wzmocnienie i zabezpieczenie ruin oraz wzgórze, nową nawierzchnię dziedzińca oraz ścieżki spacerowe, z których rozpościera się doskonały widok na miasto oraz tereny rekreacyjne wzdłuż rzeki Bzury.

Dodatkowo są tutaj organizowane różnego rodzaju imprezy plenerowe. W **2019 roku** w związku z budową amfiteatru, pokazy i spotkania ze wzgórza zamkowego zostały przeniesione do parku Fryderyka Chopina na przy ul Traugutta.

Fot. 6.7. Widok na Zamek Książąt Mazowieckich w Sochaczewie oraz tereny rekreacyjne nadbrzeża Bzury.

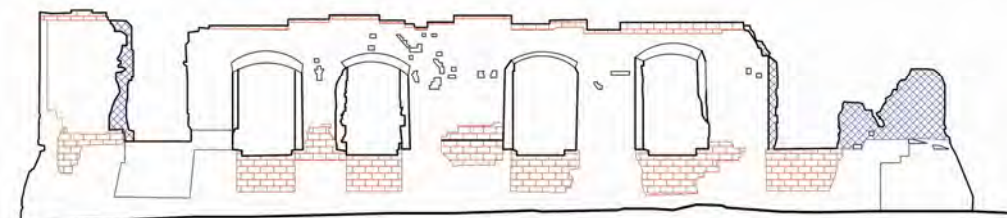
STAN ZACHOWANIA

WIDOKI ELEWACJI WRAZ Z OZNACZENIEM USZKODZEŃ

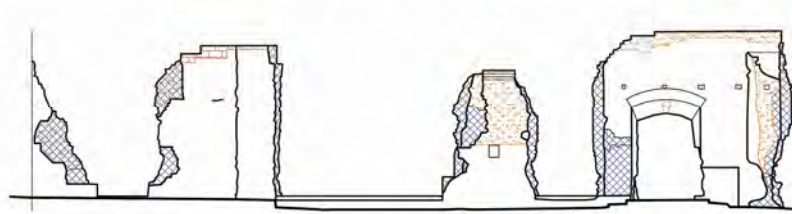

Ryc. 5.4. Elewacja północno-wschodnia zewnętrzna.

- LEGENDA**
- PORASTAJĄCA ROŚLINNOŚĆ
 - ZASOLENIE (WYKWITY)
 - PARTIE OSŁABIONE
 - SPĘKANIA
 - FUNDAMENT KAMIENNY
 - ELEMENTY WSPÓŁCZESNE
 - POZOSTAŁOŚCI TYNKU

Ryc. 5.5. Elewacja południowo-wschodnia zewnętrzna.

Ryc. 5.6. Elewacja południowo-wschodnia zewnętrzna.

0 5 10 m

Fot. 5.8. Skrzydło zachodnie Zamku Książąt Mazowieckich w Sochaczewie

Ryc. 6.7. Elewacja zachodnia - chmura punktów.

PROBLEMY TECHNICZNE

Fot. 6.9. Ściana zachodnia.

Liczne spękania i rozwarstwienia warstwy wierzchniej zabezpieczeń koron murów. Przez sieć spękań do wnętrza muru wnikać może woda opadowa.

Fot. 6.11. Północna ściana zewnętrzna.

Niestaranie i nieestetycznie wykonane prace konserwatorskie.

Fot. 6.13. Część wschodnia.

Wykwity solne na powierzchni odbudowanych fragmentów muru. Miejscowo uszkodzenia struktury muru oraz cegieł.

Fot. 6.10. Ściana południowa.

Odspojenie nadmurowania od warstw historycznych. Intensywny rozrost traw w szczelinach muru. Na powierzchniach bocznych nadmurowania występują wysolenia.

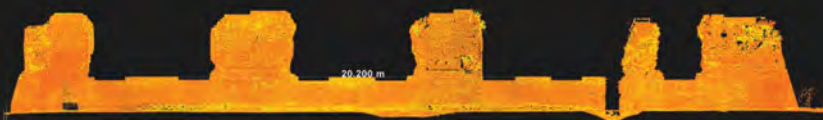
Fot. 6.12. Część południowa.

Naroże ściany zewnętrznej oraz wewnętrznej. Intensywna korozja solna w pasie przyziemia.

Fot. 6.14. Ściana południowa.

Część środkowa ściany. Wykwity solne na dużej powierzchni lica elementów odbudowanych. Pas zniszczeń lica muru tuż nad posadzką.

Ryc. 6.8. Elewacja południowa - chmura punktów.

Ryc. 6.9. Ściana wewnętrzna - chmura punktów.

Fot. 6.15. Część północno-wschodnia.

Uszkodzenie niskiego wymurowania ilustrującego rozkład pierwotnych ścian. Całkowicie odspojone cegły znajdują się na trasie, po której mogą przemieszczać się turyści.

Fot. 6.16. Część północno-wschodnia.

Część północno-wschodnia zamku. Odspojenia całych cegieł. Wysolenia na dużych fragmentach współczesnych wymurowań.

Fot. 6.17. Posadzka.

Naroże południowo-zachodnie zamku. Spękania powierzchni posadzek.

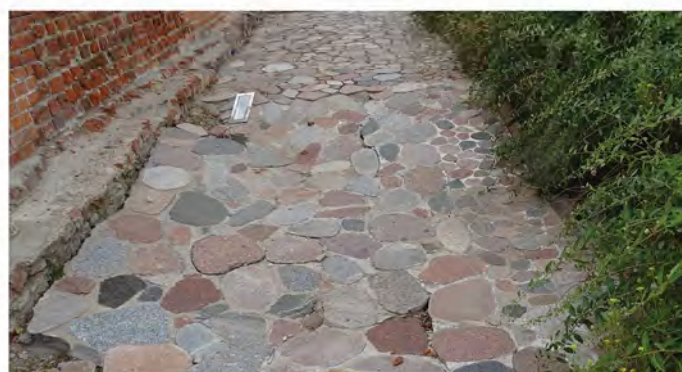
Fot. 6.18. Zewnątrz zamku.

Przy elewacji południowej i zachodniej. Uszkodzone i częściowo zniszczone elementy systemu iluminacji obiektu.

Fot. 6.19. Elewacja południowa.

Uszkodzenia na styku muru i kamiennej opaski. Początki rozwoju roślinności.

Fot. 6.20. Zewnętrzna opaska kamienna.

Fragment przy ścianie południowej. Uszkodzenie dużego fragmentu opaski. Na skutek najprawdopodobniej podmycia zapadł się fragment opaski. Dodatkowo w powstałe szczeliny przedostawać się może woda opadowa powodując kolejne uszkodzenia.

Fot. 6.21. Mury ruin Zamku Książąt Mazowieckich w Sochaczewie.

WYTYCZNE DO OCHRONY

Fot. 6.22. Spękane zabezpieczenia na koronach murów.

Obecne granice ochrony można uznać za wystarczające. Wytyczony promień ochrony otoczenia zamku 100 m pozwala na prawidłową ochronę ekspozycji zamku. Dodatkowym elementem ochrony widoku na zamek i panoramy z zamku jest wpis do rejestru zabytków parku miejskiego Podzamcze sąsiadującego z zamkiem. Należy dokonać analizy ekspozycji od strony ul. Traugutta.

Fot. 6.23. Widok na zamek od strony ul. Traugutta.

Fot. 6.24. Spękane zabezpieczenia na koronach murów.

Naprawa istniejących zabezpieczeń koron murów (rozległe spękania i ubytki).

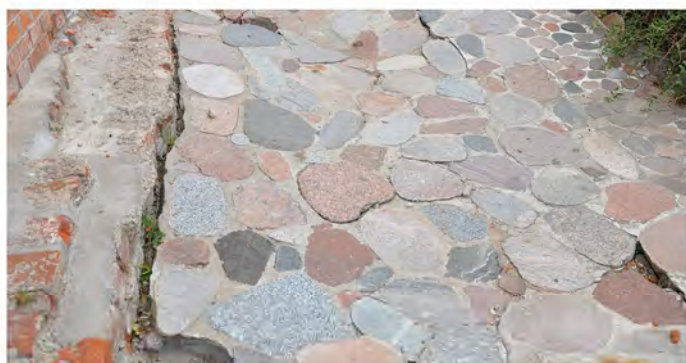
Fot. 6.25. Mury w wewnętrznej części zamku.

Ustalenie przyczyn nadmiernego zawilgocenia murów

Fot. 6.26. Zieleni porastająca wzgórze zamkowe.

Uporządkowanie i naprawa systemu zagospodarowania zieleni na wzgórzu zamkowym.

Fot. 6.27. Zapadnięta opaska na zewnątrz ruin.

Naprawa zapadających się fragmentów opasek otaczających mury zamku.

Fot. 6.28. Widok z góry na obecny obrys murów.

Ruina nie jest w pełni czytelna. Brak oznaczonego obrysu całego zamku. Uczelnienie przebiegu murów wieży kaplicznej, wschodniego węzła bramnego, kurtyn wschodniej i północnej, części fundamentów baszty północnej.

Fot. 6.29. Brak czytelnego dawnego układu zamku.

Fot. 6.30. Zacieki solne na murze.

Usunięcie zacieków solnych z nadmurowanych oraz wymurowanych fragmentów murów.

Fot. 6.31. Zacieki solne na nowych i starych murach.

Fot. 6.32. Widok na wzgórze zamkowe od strony terenów rekreacyjnych.

Monitoring stateczności skarp wzgórza zamkowego

Fot. 6.33. Zniszczone oświetlenie na opasce.

Naprawa elementów systemu oświetlenia i iluminacji wzgórza zamkowego.

Fot. 7.1. Elewacja frontowa Pałacu w Szreńsku.

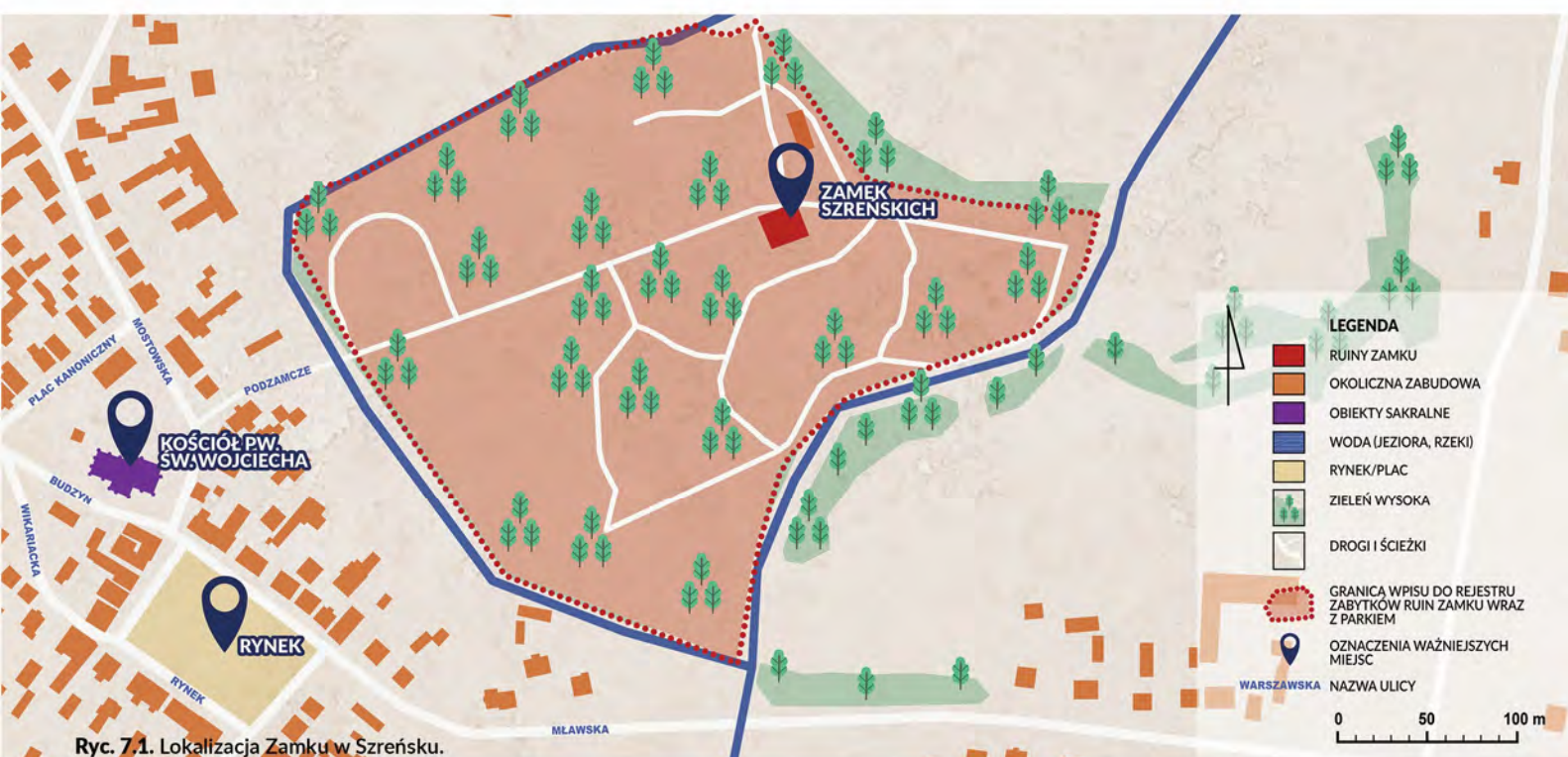
DAWNY ZAMEK W SZREŃSKU

nr rej. 87/A z dnia 06.08.1959 r.

woj. mazowieckie, pow. mławski, gmina Szreńsk
06-550 Szreńsk

Fot. 7.2. Lokalizacja dawnego Zamku w Szreńsku w okolicznym krajobrazie.

Ryc. 7.1. Lokalizacja Zamku w Szreńsku.

Zamek w Szreńsku został wybudowany ok. **1526 roku** przez **Feliksa Szreńskiego**. Założenie zamkowe ulokowano na wschód od miasta pośród podmokłych łąk, otoczone podgrodziami oraz mokrymi fosami. Według lustracji z **1775 roku**, zamek był obiektem murowanym, posiadał trzy wieże oraz dwie bramy. Istnieją wzmianki o istnieniu czwartej wieży – północno zachodniej. Mury obronne posiadały cztery kurtyny, zamek został wybudowany na planie nieregularnego prostokąta.

Pomiędzy bramą a basztą południowo-zachodnią oraz w skrzydle południowym wzdłuż murów znajdowały się galerie. Nie posiadały one sklepień. Wieże oraz baszty miały formę cylindryczną.

Podczas **potopu szwedzkiego** zamek został zdobyty i obsadzony szwedzkim garnizonem. W latach 1769-1771, w trakcie konfederacji barskiej stanowił bazę sił konfederackich. Na przełomie **XVIII i XIX w.** został prawie w całości zniszczony. Podczas III rozbioru Szreńsk znalazł się w zaborze pruskim. Rozebrano wtedy resztki murów, natomiast siedzibę właścicieli w znacznym stopniu przebudowano. Obiekt przekształcony został na **pałac klasycystyczny**. Dobudowano trakt frontowy, zmienione zostały otwory okienne oraz drzwiowe. Do budowy wykorzystywana była cegła pochodząca z rozbiórki murów.

Do **1945 roku** był użytkowany przez kolejnych właścicieli. W **1948 roku** obiekt spłonął i od tego czasu nieużytkowany pozostaje w ruinie.

Od **1974 roku** prowadzone były badania archeologiczne pod kierunkiem mgr Marka Piotrowskiego. Podczas prac, w zachodniej części terenu zamkowego odkryto fundamenty murów bramy.

Fot. 7.3. Widok na ruiny od strony południowo-wschodniej.

Autor: A. Juszcak, 1980, Źródło: T. Bartosiewicz, A. Juszcak, Dokumentacja historyczno-architektoniczna wykonana na zlecenie WKZ w Ciechanowie, Archiwum MWKZ Delegatura w Ciechanowie

Fot. 7.4. Elewacja południowa. Autor: A. Juszcak, 1980, Źródło: T. Bartosiewicz, A. Juszcak,

Dokumentacja historyczno-architektoniczna wykonana na zlecenie WKZ w Ciechanowie, Archiwum MWKZ Delegatura w Ciechanowie

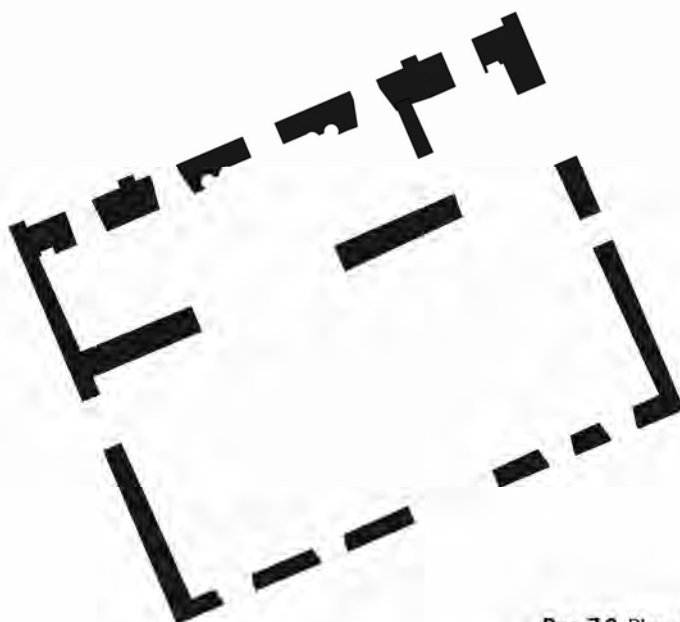
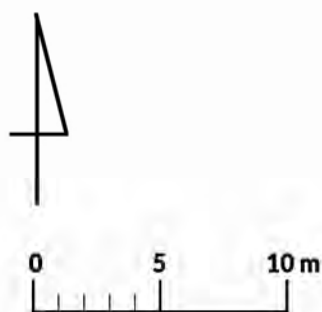
Fot. 7.5. Lokalizacja Zamku w Szreńsku w okolicznym krajobrazie.

Fot. 7.6. Widok na elewację frontową - północną.

Fot. 7.7. Widok na elewację tylną - południową.

Ryc. 7.2. Plan dawnego Zamku w Szreńsku.

W południowym krańcu założenia zamkowego usytuowane są dolne partie muru bramy wjazdowej, w części południowej znajduje się dwór, w północno-zachodniej części płaskowyżu są pozostałości spichlerza, a w północno-wschodnim obrzeżu umiejscowiona jest wozownia. W północno-wschodniej części, pomiędzy pałacem a oficyną znajdują się słupy dawnej bramy parkowej.

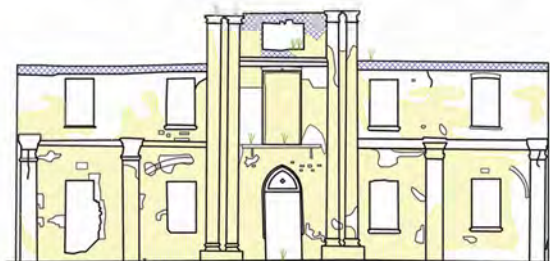
Obecnie wszystkie obiekty na terenie zamkowym są w **stanie ruiny**. Wnętrze pałacu w znacznym stopniu jest zniszczone, porasta je zieleń niszcząca obiekt. W środku zachowały się ślady po wewnętrznych podziałach, sklepieniach i piwnicach. Budynek bez dachu, na elewacji tabliczka zakazująca wstępu, gdyż budynek grozi zawaleniem.

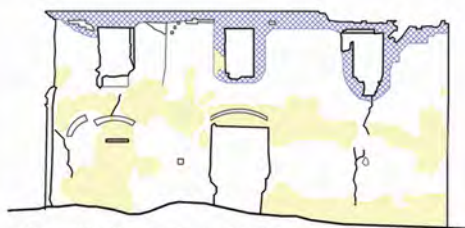
Fot. 7.8. Elewacja wstępu do pałacu.

STAN ZACHOWANIA

WIDOKI ELEWACJI WRAZ Z OZNACZENIEM USZKODZEŃ

Ryc. 7.3. Elewacja północna.

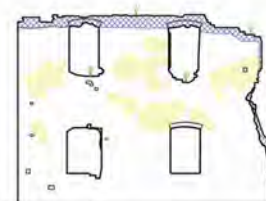

Ryc. 7.4. Elewacja zachodnia.

LEGENDA

- PORASTAJĄCA ROŚLINNOŚĆ
- PARTIE OSŁABIONE
- SPEKANIA
- POZOSTAŁOŚCI TYNKU

0 5 10 m

Ryc. 7.5. Elewacja południowa.

Ryc. 7.6. Elewacja wschodnia.

PROBLEMY TECHNICZNE

Fot. 7.9. Mur elewacji północnej.

Stan awaryjny nadproży okiennych. Degradacja materiału murowego oraz zaprawy korony muru. Ubytki oraz odspojenia tynków. Rozwój roślinności wieloletniej.

Fot. 7.10. Mur elewacji północnej.

Elewacja frontowa część środkowa. Płyta balkonu w stanie awaryjnym. Korozja konsoli balkonu. Odspojenia i ubytki wypraw tynkarskich.

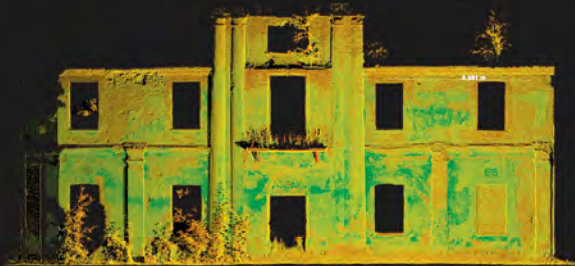
Fot. 7.11. Mur elewacji zachodniej.

Pęknięcie na całej grubości muru zachodniego – fragment w przyziemiu. Porastanie lica muru glonami i porostami. Odspojenia dużych fragmentów tynku.

Fot. 7.12. Mur elewacji zachodniej.

Zamurowany otwór drzwiowy. Nadproża i łuki sklepień wcześniejszych otworów. Liczne rysy konstrukcyjne oraz ślady po wcześniejszych naprawach.

Ryc. 7.7. Elewacja północno-zachodnia - chmura punktów.

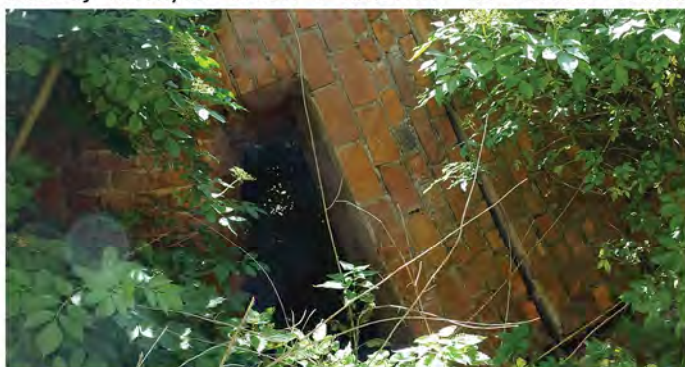
Ryc. 7.8. Elewacja południowo-zachodnia - chmura punktów.

PROBLEMY TECHNICZNE

Fot. 7.13. Mur elewacji południowej.

Całkowicie zniszczona warstwa zabezpieczająca koronę muru. Na warstwie nadmurowania luźne fragmenty zaprawy. Korozja solna i mrozowa materiału murowego. Rozwój młodych drzew i krzewów na koronie muru.

Fot. 7.15. Wnętrze zamku.

Awaria konstrukcji spowodowana utratą stateczności współczesnego muru na skutek nieprawidłowego oparcia na murze historycznym. Wnętrze zamku całkowicie porośnięte drzewami oraz krzewami.

Fot. 7.14. Mur elewacji południowej.

Mur elewacji południowej w pasie przyziemia. Degradacja lica muru spowodowana korozją solną i mrozową. Miejscowe ubytki sięgające grubości jednej cegły.

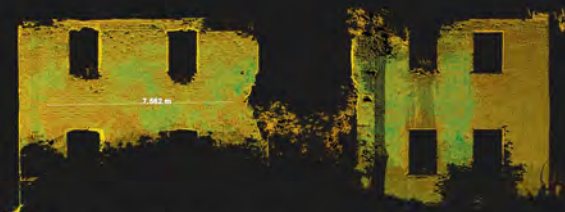

Fot. 7.16. Wnętrze zamku.

Pachwina całkowicie zniszczonego sklepienia nad parterem. Kilkuletnie drzewo z korzeniami przerastającymi mury. Na ścianach piętra pozostałości tynków.

Fot. 7.17. Widok z góry na dawny Zamek w Szreniejsku.

Ryc. 7.9. Elewacja południowo-wschodnia - chmura punktów.

Ryc. 7.10. Widok od strony dziedzińca na część północną zamku - chmura punktów.

WYTYCZNE DO OCHRONY

Fot. 7.18. Widok na ruiny zamku oraz zabytkowy park.

Obecne forma i granice ochrony można uznać za wystarczające. Przedmiotem wpisu jest: ruina pałacu, ruina wozowii oraz park. Dookreślenia wymagają jednak granice wpisu parku.

Fot. 7.20. Główna aleja w parku tuż przy ruinach.

Zabezpieczenie relikwów murów zamku w ramach koncepcji zabezpieczenia lub odbudowy ruin pałacu.

Fot. 7.19. Budynek w bardzo złym stanie technicznym.

Zabezpieczenie elementów konstrukcyjnych znajdujących się w stanie awaryjnym - ograniczenie dostępu do obiektu do czasu wykonania tych prac.

Fot. 7.21. Zamulone i zanieczyszczone stawy na terenie parku.

Uporządkowanie zieleni na terenie parku ze szczególnym uwzględnieniem oczyszczenia stawów.

Fot. 7.22. Wejście do parku i główna aleja prowadząca do ruin.

Wykonanie dojazdów, parkingu i oznakowania dla zespołu parkowego.

Fot. 7.23. Obiekt silnie porośnięty zielenią.

Usunięcie zieleni porastającej ruinę.

Fot. 8.1. Wystawa „Zamki na Mazowszu - interpretacja i ochrona” na dziedzińcu Pałacu pod Błachą na Zamku Królewskim w Warszawie.

KATALOG PLANSZ

Fot. 8.2. Wystawa „Zamki na Mazowszu - interpretacja i ochrona” na dziedzińcu Pałacu pod Blachą na Zamku Królewskim w Warszawie.

Fot. 8.3. Wystawa „Zamki na Mazowszu - interpretacja i ochrona” na dziedzińcu Pałacu pod Blachą na Zamku Królewskim w Warszawie.

Fot. 8.4. Wystawa „Zamki na Mazowszu - interpretacja i ochrona” na dziedzińcu Pałacu pod Blachą na Zamku Królewskim w Warszawie.

ZAMKI MAZOWSZU

INTERPRETACJA I OCHRONA

ORGANIZATORZY

MAZOWIECKI
WOJEWÓDZKI
KONSERWATOR
ZABYTKÓW

Wystawa zrealizowana w ramach opracowania naukowego „Strategia ochrony ruin zamków woj. mazowieckiego - ocena stanu technicznego, zalecenia napraw, program ochrony” wykonana na zlecenie Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Warszawie.

ZESPÓŁ AUTORSKI

prof. dr hab. inż. Bogusław Szmygin
dr inż. Maciej Trochonowicz

mgr inż. Bartosz Szostak
mgr inż. arch. Katarzyna Drobek - autor plansz

ZAMEK KSIĄŻĄT MAZOWIECKICH W CIECHANOWIE

nr rej. A-81 z dnia 6.08.1959 r.
woj. mazowieckie, pow. ciechanowski, gmina Ciechanów (gm. miejska)
ul. Zamkowa 1, 06-400 Ciechanów

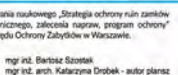
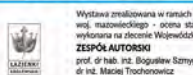
Zamek Książąt Mazowieckich w Ciechanowie jest jednym z najlepiej zachowanych polskich, gotyckich zamków ceglanych. Obecnie na zamek składają się mury obwodowe oraz dwie cylindryczne wieże znajdujące się w narożach strony południowej. Ich obecny wygląd jest wynikiem XVIII-wiecznej przebudowy. Wysokość baszt wynosi około 21 metrów, mury mają wysokość około 13 metrów, zaś kurtyna łącząca baszty około 10 metrów. Z dawnego Domu Dużego pozostały jedynie reliki piwnic gotyckich. W murze zachodnim znajduje się brama, ponad którą w murze czytelne są ślady konstrukcji przedbramia. Druga brama, w której obecnie znajduje się wejście na zamek, została otworzona w murze południowym.

W 2013 roku sformułowano prace związane z rewitalizacją zamku. W ramach projektu, na dziedzińcu przy murze północnym wzniesiono pawilon muzealny, tzw. Dom Mały. Jest to obiekt wykonany w lekkiej konstrukcji szkieletowej, stalowej ze szklaną fasadą i dachem w konstrukcji drewnianej pokrytym dachówką ceramiczną. Pod dziedzińcem szkieletowano zespół sanitariatów oraz pomieszczeń gospodarskich. Dziedzińiec zamkowy jest wysłany ponad poziom historyczny i obecnie pokryty jest częściowo płytami MEBA.

STAN ZACHOWANIA

WIDOK ELEVACJI WRAZ Z OZNACZENIEM USZKODZEŃ

Wystawa zrealizowana w ramach opracowania naukowego „Strategia ochrony ruin zamków woj. mazowieckiego - ocena stanu technicznego, zalecenia napraw, program ochrony” wykonana na zlecenie Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Warszawie.

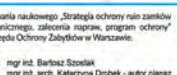
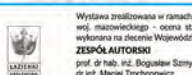
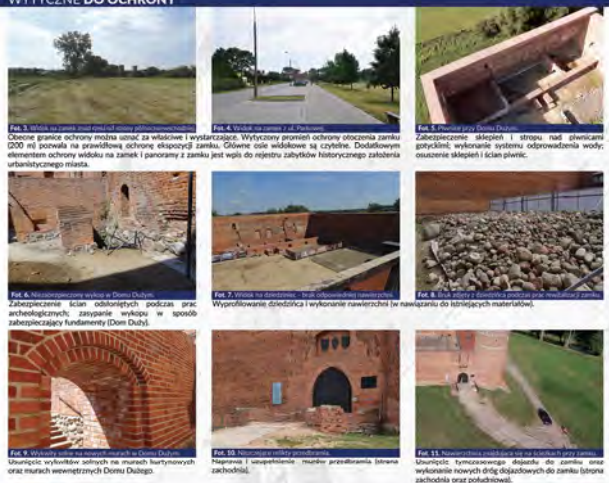
ZESPÓŁ AUTORSKI
mgr inż. Bartosz Szostak
mgr inż. arch. Katarzyna Drobek - autor planów

ZAMEK KSIĄŻĄT MAZOWIECKICH W CIECHANOWIE

nr rej. A-81 z dnia 6.08.1959 r.
woj. mazowieckie, pow. ciechanowski, gmina Ciechanów (gm. miejska)
ul. Zamkowa 1, 06-400 Ciechanów

WYTYCZNE DO OCHRONY

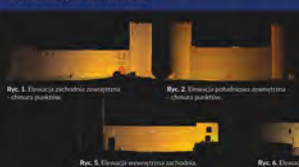

Wystawa zrealizowana w ramach opracowania naukowego „Strategia ochrony ruin zamków woj. mazowieckiego - ocena stanu technicznego, zalecenia napraw, program ochrony” wykonana na zlecenie Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Warszawie.

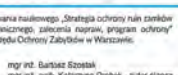
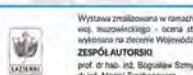
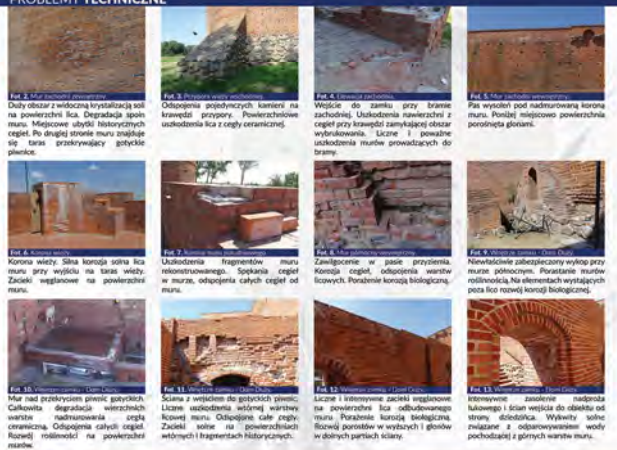
ZESPÓŁ AUTORSKI
mgr inż. Bartosz Szostak
mgr inż. arch. Katarzyna Drobek - autor planów

ZAMEK KSIĄŻĄT MAZOWIECKICH W CIECHANOWIE

nr rej. A-81 z dnia 6.08.1959 r.
woj. mazowieckie, pow. ciechanowski, gmina Ciechanów (gm. miejska)
ul. Zamkowa 1, 06-400 Ciechanów

PROBLEMY TECHNICZNE

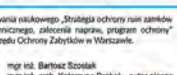
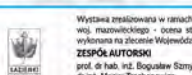

Wystawa zrealizowana w ramach opracowania naukowego „Strategia ochrony ruin zamków woj. mazowieckiego - ocena stanu technicznego, zalecenia napraw, program ochrony” wykonana na zlecenie Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Warszawie.

ZESPÓŁ AUTORSKI
mgr inż. Bartosz Szostak
mgr inż. arch. Katarzyna Drobek - autor planów

ZAMEK KSIĄŻĄT MAZOWIECKICH W CZERSKU

nr rej. A-1009/116 z dnia 25.01.1958 r.
woj. mazowieckie, pow. płaszczyński, gmina Góra Kalwaria - obszar wiejski
płc. Tytułowa 1, 05-530 Czersk

Wystawa zrealizowana w ramach opracowania naukowego „Strategia ochrony ruin zamków woj. mazowieckiego - ocena stanu technicznego, zalecenia napraw, program ochrony” wykonana na zlecenie Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Warszawie.

ZESPÓŁ AUTORSKI
mgr inż. Bartosz Szostak
mgr inż. arch. Katarzyna Drobek - autor planów

ZAMEK KSIĄŻĄT MAZOWIECKICH W CZERSKU

nr rej. A-1009/116 z dnia 25.01.1958 r.
woj. mazowiecki, pow. piaseczyński, gmina Góra Kalwaria - obszar wiejski
płc. Tysiąclecia 1, 05-530 Czersk

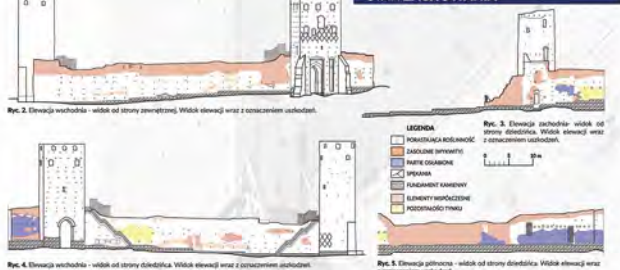
Wypoczątkowo zamek był malowniczą ruiną o imponującym rozmiarze. Do dnia dzisiejszego zachował się XVII-wieczny ceglany most z arkadami, wszystkie trzy wieże oraz mury kurtyny północnej i wschodniej o wysokości około 6 m. Z południowo-zachodniej części muru obwodowego pozostały jedynie fundamenty. Nie zachowała się zabudowa mieszkalna dziedzińca.

Ruina zamkowa zarządzana jest przez Ośrodek Kultury w Górze Kalwarii. Udostępniona do ruchu turystycznego. Odwiedzający mają możliwość wstępu na dziedzińiec zamkowy oraz do dwóch wież - brannej i wschodniej, które obecnie pełnią funkcję punktów widokowych. Rozciąga się z nich widok na przedmieście Włsy oraz na ogromne pola sadowo-owocowe. Dodatkowo wieża bronna jest miejscem, w którym znajdują się ekspozycje muzealne. W sezonie obiekt wykorzystywany jest do wielu cyklicznych imprez plenerowych, na dziedzińcu rozgrywane są między innymi pokazy walk rycerskich. Na zamku organizowane są również lekcje historyczne.

STAN ZACHOWANIA

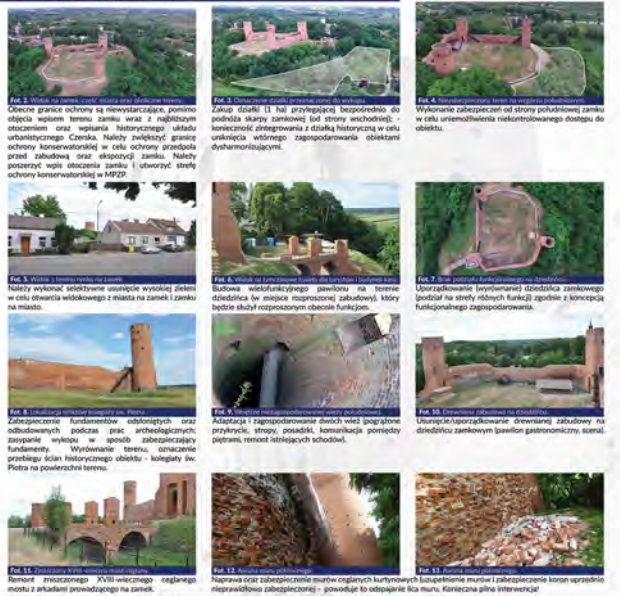
ORGANIZATORZY
MAZOWIECKI WOJEWÓDZKI KONSERWATOR ZAPISKÓW
MAZOWIECKI WOJEWÓDZKI KONSERWATOR ZAPISKÓW
MAZOWIECKI WOJEWÓDZKI KONSERWATOR ZAPISKÓW
mgr inż. Bartosz Szoska
mgr inż. arch. Katarzyna Drobek - autor planów

ZAMEK KSIĄŻĄT MAZOWIECKICH W CZERSKU

nr rej. A-1009/116 z dnia 25.01.1958 r.
woj. mazowiecki, pow. piaseczyński, gmina Góra Kalwaria - obszar wiejski
płc. Tysiąclecia 1, 05-530 Czersk

WYTYCZNE DO OCHRONY

ORGANIZATORZY
MAZOWIECKI WOJEWÓDZKI KONSERWATOR ZAPISKÓW
MAZOWIECKI WOJEWÓDZKI KONSERWATOR ZAPISKÓW
MAZOWIECKI WOJEWÓDZKI KONSERWATOR ZAPISKÓW
mgr inż. Bartosz Szoska
mgr inż. arch. Katarzyna Drobek - autor planów

ZAMEK KSIĄŻĄT MAZOWIECKICH W CZERSKU

nr rej. A-1009/116 z dnia 25.01.1958 r.
woj. mazowiecki, pow. piaseczyński, gmina Góra Kalwaria - obszar wiejski
płc. Tysiąclecia 1, 05-530 Czersk

Do oceny stanu technicznego oraz dokładnego rozpoznania obiektu wykonano skanowanie 3D przy użyciu uniwersalnego skanera i stacji Station C10, a następnie opracowano powstały chmurę punktów.

Z uwagi na bardzo specyficzny charakter obiektu, nie wszystkie widoki były możliwe do wykonania oraz z uwagi na charakter prowadzących prac nie wszystkie były również na tym etapie potrzebne. Chmura punktów jest uniwersalna i pozwala na odtworzenie stanu obiektu w przyszłości jeśli będzie taka potrzeba. Chmura punktów znajduje się w archiwum autów opracowania.

PROBLEMY TECHNICZNE

ORGANIZATORZY
MAZOWIECKI WOJEWÓDZKI KONSERWATOR ZAPISKÓW
MAZOWIECKI WOJEWÓDZKI KONSERWATOR ZAPISKÓW
MAZOWIECKI WOJEWÓDZKI KONSERWATOR ZAPISKÓW
mgr inż. Bartosz Szoska
mgr inż. arch. Katarzyna Drobek - autor planów

BISKUPÓW KRAKOWSKICH ZAMEK W IŁŻY

nr rej. A-22 z dnia 24.06.1947 r., A-156 z dnia 23.06.1947 r.
nr rej. A-22 z dnia 24.06.1947 r.
nr rej. A-22 z dnia 24.06.1947 r.
woj. mazowiecki, pow. radomski, gmina Iłża - miasto, 27-100 Iłża

Zamek Biskupów Krakowskich w Iłży powstał w I poł. XIV w. z inicjatywy biskupa krakowskiego Jana Gęśli. Zamek podzielony był na dwie części, wysoki zamek właściwy, który znajdował się na szczycie wzgórza, oraz zamek niski czyli podzamcze - ulokowane od północy. Niezrównywalnie okazały kształt zamku północny jest z dostosowaniem się do warunków terenowych.

Zamek w Iłży był obiektem często odwiedzanym przez królów, zatrzymali się tu m. in. Aleksander Jagiełło, Zygmunt Stary oraz Zygmunt III Waza.

Najstarszym oraz najbardziej charakterystycznym elementem zamku jest **okragła wieża główna**. Powstała ona prawdopodobnie w I poł. XIV w. W tym samym czasie co wieża, powstało **skrzydło północne**, które było częścią domu dużego.

Zamek był wielokrotnie rozbudowywany. Przez kilka wieków m. in. budowa północna została uzupełniona o mur obwodowy z bramą od zachodu, który to przez most kamieniany odzwierciedlał się do zamek północny. Na drodze dojazdowej do zamku poprowadzono wzdłuż zachodniego stoku wzgórza, ustykuwana była również wieża przebramowa. Dalej znajdowała się brama z kwadratową wieżą zlokalizowaną po stronie zachodniej, prawdopodobnie została dostawiona do zamku, do istniejącej bramy na drugim etapie jego budowy. Na wieży, nad przejazdem bramnym ulokowana była główna kaplica zamkowa. Przy wieży brannej znajdowała się baszta zachodnia. Wzdłuż kurtyny zachodniej znajdowały się jeszcze 2 inne baszty, południowo-zachodnia oraz północno-zachodnia.

Zamek został zniszczony przez Szwedów w 1655 roku, a następnie przez wojska Rakocznego. W XVIII w. prowadzono prace remontowe z inicjatywą Księcia Sokołowskiego. W 1789 roku decyzją Sejmu Czteroletniego zamek przeszedł na własność państwa. Niedługo po tym wydarzeniu obiekt zaczął popadać w ruinę. Pierwsze prace restauracyjne na zamku prowadzone były w 1910 roku przez **Oska Sosnowskiego**.

ORGANIZATORZY
MAZOWIECKI WOJEWÓDZKI KONSERWATOR ZAPISKÓW
MAZOWIECKI WOJEWÓDZKI KONSERWATOR ZAPISKÓW
MAZOWIECKI WOJEWÓDZKI KONSERWATOR ZAPISKÓW
mgr inż. Bartosz Szoska
mgr inż. arch. Katarzyna Drobek - autor planów

ZAMEK KSIĄŻĄT MAZOWIECKICH W SOCHACZEWIE

Ruiny zamku: nr rej. 31 z dnia 20.12.1961 r.
Park miejski Podzamczak: nr rej. 576 z dnia 20.06.1981 r.
woj. mazowiecki, pow. sochaczewski, gmina Sochaczew, ul. Miejska, dz. 511 Sochaczew

WYTYCZNE DO OCHRONY

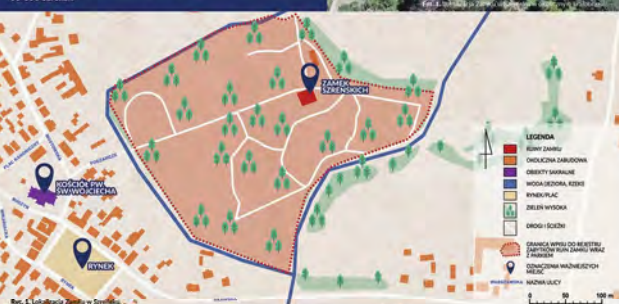

Wystawa zrealizowana w ramach opracowania naukowego „Strategia ochrony ruin zamków woj. mazowieckiego – ocena stanu technicznego, zalecenia napraw, program ochrony” wykonana na terenie Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Warszawie.

ZESPÓŁ AUTORSKI
mgr inż. dr hab. inż. Bogusław Szmygaj
mgr inż. arch. Katarzyna Drobek – autor planów

DAWNY ZAMEK W SZREŃSKU

nr rej. 87/A z dnia 06.08.1959 r.
woj. mazowiecki, pow. mławski, gmina Szreńsk
06-550 Szreńsk

Zamek w Szreńsku został wybudowany ok. 1526 roku przez Feliksa Szreńskiego. Zakończony został w 1575 roku, w trakcie konfederacji barskiej stanowił bazyli konfederacką. Na przełomie XVIII i XIX w. został prawie w całości zniszczony. Podczas III rozbioru Szreńsk znalazł się w zabiorze pruskim. Rozbrano wtedy resztki murów, natomiast siedzibę władcy w znacznym stopniu przebudowano. Obiekt przekształcony został na pałac klasycystyczny. Do budowy wykorzystywano cegłę pochodzącą z rozbiórkowych murów.

Pomiedzy bramą a basztą południowo-zachodnią oraz w skrzydle południowym wzdłuż murów znajdowały się galerie. Nie posiadały one sklepień. Wieże oraz baszty miały formę cylindryczną.

Podczas potęgu szwedzkiego zamek został zdobyty i obsadzony szwedzkim garnizonem. W latach 1769-1771, w trakcie konfederacji barskiej stanowił bazyli konfederacką. Na przełomie XVIII i XIX w. został prawie w całości zniszczony. Podczas III rozbioru Szreńsk znalazł się w zabiorze pruskim. Rozbrano wtedy resztki murów, natomiast siedzibę władcy w znacznym stopniu przebudowano. Obiekt przekształcony został na pałac klasycystyczny. Do budowy wykorzystywano cegłę pochodzącą z rozbiórkowych murów.

Do 1945 roku był użytkowany przez kolejnych właścicieli. W 1948 roku obiekt spłonął i od tego czasu nieużywany pozostaje w ruinie.

Od 1974 roku prowadzone były badania archeologiczne pod kierunkiem mgr Marka Piotrowskiego. Podczas prac, w zachodniej części terenu zamkowego odkryto fundamenty murów bramy.

Wystawa zrealizowana w ramach opracowania naukowego „Strategia ochrony ruin zamków woj. mazowieckiego – ocena stanu technicznego, zalecenia napraw, program ochrony” wykonana na terenie Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Warszawie.

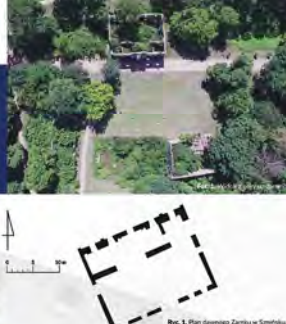
ZESPÓŁ AUTORSKI
mgr inż. dr hab. inż. Bogusław Szmygaj
mgr inż. arch. Katarzyna Drobek – autor planów

DAWNY ZAMEK W SZREŃSKU

nr rej. 87/A z dnia 06.08.1959 r.
woj. mazowiecki, pow. mławski, gmina Szreńsk
06-550 Szreńsk

W południowym krańcu założenia zamkowego usytuowane są dolne partie muru bramy wjazdowej, w części południowej znajduje się dwór, w północno-zachodniej części przetrwały pozostałości spichlerza, a w północno-wschodnim obrębie umieszczona jest wozownia. W północno-wschodniej części, pomiędzy pałacem a oficyną znajdują się stupy dawnej bramy parkowej.

Obecnie wszystkie obiekty na terenie zamkowym są w stanie ruiny. Wyższe partie pałacu w znacznym stopniu zostały zniszczone, pozostała jest tylko niszcząca obłok. W środku zachowały się ślady po wewnętrznych podziałach, sklepieniach i gzymsach. Budynek bez dachu, na elewacji tabliczka z napisem, gdyż budynek gwałtownie zniszczony.

STAN ZACHOWANIA

WIDOK ELEWACJI WRAZ Z OZNACZENIEM USZKODZEŃ

PROBLEMY TECHNICZNE

Wystawa zrealizowana w ramach opracowania naukowego „Strategia ochrony ruin zamków woj. mazowieckiego – ocena stanu technicznego, zalecenia napraw, program ochrony” wykonana na terenie Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Warszawie.

ZESPÓŁ AUTORSKI
mgr inż. dr hab. inż. Bogusław Szmygaj
mgr inż. arch. Katarzyna Drobek – autor planów

DAWNY ZAMEK W SZREŃSKU

nr rej. 87/A z dnia 06.08.1959 r.
woj. mazowiecki, pow. mławski, gmina Szreńsk
06-550 Szreńsk

W południowym krańcu założenia zamkowego usytuowane są dolne partie muru bramy wjazdowej, w części południowej znajduje się dwór, w północno-zachodniej części przetrwały pozostałości spichlerza, a w północno-wschodnim obrębie umieszczona jest wozownia. W północno-wschodniej części, pomiędzy pałacem a oficyną znajdują się stupy dawnej bramy parkowej.

Obecnie wszystkie obiekty na terenie zamkowym są w stanie ruiny. Wyższe partie pałacu w znacznym stopniu zostały zniszczone, pozostała jest tylko niszcząca obłok. W środku zachowały się ślady po wewnętrznych podziałach, sklepieniach i gzymsach. Budynek bez dachu, na elewacji tabliczka z napisem, gdyż budynek gwałtownie zniszczony.

WYTYCZNE DO OCHRONY

Obecnie forma i granice ochrony można uznać za wystarczające. Priorytetem będzie ruina pałacu, ruina wozowni oraz park. Dookreślenia wymagają jednak granice wpływu parku.

Obecna forma i granice ochrony można uznać za wystarczające. Priorytetem będzie ruina pałacu, ruina wozowni oraz park. Dookreślenia wymagają jednak granice wpływu parku.

Obecna forma i granice ochrony można uznać za wystarczające. Priorytetem będzie ruina pałacu, ruina wozowni oraz park. Dookreślenia wymagają jednak granice wpływu parku.

Obecna forma i granice ochrony można uznać za wystarczające. Priorytetem będzie ruina pałacu, ruina wozowni oraz park. Dookreślenia wymagają jednak granice wpływu parku.

Obecna forma i granice ochrony można uznać za wystarczające. Priorytetem będzie ruina pałacu, ruina wozowni oraz park. Dookreślenia wymagają jednak granice wpływu parku.

Obecna forma i granice ochrony można uznać za wystarczające. Priorytetem będzie ruina pałacu, ruina wozowni oraz park. Dookreślenia wymagają jednak granice wpływu parku.

SKANING 3D

Obecna forma i granice ochrony można uznać za wystarczające. Priorytetem będzie ruina pałacu, ruina wozowni oraz park. Dookreślenia wymagają jednak granice wpływu parku.

Obecna forma i granice ochrony można uznać za wystarczające. Priorytetem będzie ruina pałacu, ruina wozowni oraz park. Dookreślenia wymagają jednak granice wpływu parku.

Obecna forma i granice ochrony można uznać za wystarczające. Priorytetem będzie ruina pałacu, ruina wozowni oraz park. Dookreślenia wymagają jednak granice wpływu parku.

Obecna forma i granice ochrony można uznać za wystarczające. Priorytetem będzie ruina pałacu, ruina wozowni oraz park. Dookreślenia wymagają jednak granice wpływu parku.

Obecna forma i granice ochrony można uznać za wystarczające. Priorytetem będzie ruina pałacu, ruina wozowni oraz park. Dookreślenia wymagają jednak granice wpływu parku.

Obecna forma i granice ochrony można uznać za wystarczające. Priorytetem będzie ruina pałacu, ruina wozowni oraz park. Dookreślenia wymagają jednak granice wpływu parku.

Wystawa zrealizowana w ramach opracowania naukowego „Strategia ochrony ruin zamków woj. mazowieckiego – ocena stanu technicznego, zalecenia napraw, program ochrony” wykonana na terenie Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Warszawie.

ZESPÓŁ AUTORSKI
mgr inż. dr hab. inż. Bogusław Szmygaj
mgr inż. arch. Katarzyna Drobek – autor planów

Bibliografia

Czasopisma i monografie

- [1] *Architektura gotycka w Polsce*, red. T. Mroczko i M. Arsyński, Warszawa 1995,
- [2] Guerquin B., *Zamki w Polsce*, Warszawa, 1984,
- [3] *Historyczne ruiny - ochrona, użytkowanie, zarządzanie*, red. Szmygin B., Warszawa, 2018,
- [4] Kajzer L., Kołodziejski S., Salm J., *Leksykon zamków w Polsce*, Warszawa, 2012,
- [5] *Ochrona i konserwacja ruin zamkowych – wybrane problemy i przykłady*, red. Szmygin B., Molski P., Warszawa – Lublin, 2013,
- [6] *Ochrona, konserwacja i adaptacja zabytkowych murów : Trwała ruina II*, red. Szmygin B., Lublin-Warszawa, 2010,
- [7] *Zamek Książąt Mazowieckich w Ciechanowie – nowe spojrzenie*, red. Piotrowski M., Ciechanów, 2017,
- [8] Piotrowski M., *Fakty i mity ciechanowskiego zamku, przewodnik po wystawie Działu Archeologicznego Muzeum Szlachty Mazowieckiej w Ciechanowie*, Ciechanów, 2012,
- [9] Piotrowski M., *Szreńsk – miasto zapomniane. Zarys dziejów*, Warszawa, 1986,
- [10] Postek R., *Liw, miasto i zamek*, Warszawa, 2008.
- [11] Sypko A., Sypko R., *Zamki i warownie ziemi mazowieckiej*, Warszawa, 2009,
- [12] Zagrodzki T., *Czersk, zamek i miasto historyczne*, Warszawa, 1996,
- [13] *Zamki w ruinie - zasady postępowania konserwatorskiego*, red. Szmygin B., Molski P., Warszawa-Lublin, 2012,
- [14] *Zamki w Polsce – kryteria oceny i formy ochrony*, red. Szmygin B., Molski P., Warszawa-Lublin, 2012.

Dokumentacja archiwalna

- [14] Karta biała Zamku Biskupów Płockich w Broku,
- [15] Karta biała Zamku Książąt Mazowieckich w Ciechanowie,
- [16] Karta biała Zamku Książąt Mazowieckich w Czersku,
- [17] Karta biała Zamku Biskupów Krakowskich w Iłży,
- [18] Karta biała Zamku Książąt Mazowieckich w Liwie,
- [19] Karta biała Zamku Książąt Mazowieckich w Sochaczewie,
- [20] Karta biała Zamku w Szreńsku,
- [21] Bartosiewicz T., Juszcak A., *Dokumentacja historyczno- architektoniczna wykonana na zlecenie WKZ w Ciechanowie*, 1980, Archiwum MWKZ Delegatura w Ciechanowie,
- [22] *BROK – Historia miasta i obiektu, Pałac Biskupów Płockich*, Archiwum MWKZ Delegatura w Ostrołęce,
- [23] Galicka I., Kazimierski R., Grzybowski A., *Ciechanów - Zamek. Dokumentacja historyczno – architektoniczna wykonana na zlecenie PWRN w Warszawie WK, Woj. Konserwator Zabytków*, 1967, Archiwum MWKZ Delegatura w Ostrołęce,

- [24] Gołębniak A. (INCEDO3D), *Inwentaryzacja geodezyjna, architektoniczna, archeologiczna i ocena konserwatorska*, 2018, Archiwum MWKZ Delegatura w Ostrołęce,
- [25] Jakubik M., *Zamek- tekst dot. Historii m. Liw*, 2011, Archiwum MWKZ Delegatura w Siedlcach,
- [26] Kłosek-Kozłowska D., Stępkowski J., Czapski L., *Program rewitalizacji i renowacji zespołu zamkowego w Ciechanowie województwo mazowieckie*, 2005, Archiwum MWKZ Delegatura w Ostrołęce,
- [27] Łysiak W., *Dokumentacja naukowo-historyczna*, 1987, Archiwum MWKZ Delegatura w Siedlcach,
- [28] Misiorowski A., *Muzeum ziemi, miasta i zamku w Czersku. Problematyka konserwatorska i opis techniczny muzeum*, 1965, Archiwum MWKZ
- [29] Misiorowski A., *Zamek książąt mazowieckich w Czersku. Szkic historyczny*, 1965, Archiwum MWKZ
- [30] oprac. Galicka I., fot. Kazimierski R., red Grzybkowski A., *Dokumentacja historyczno-architektoniczna*, 1967, Archiwum MWKZ,
- [31] Dobrowolski L., Górski M., *Konserwatorskie studium dostępności inwestycyjnej terenów przyzamkowych w Sochaczewie*, 2009, Archiwum MWKZ Delegatura w Płocku,
- [32] Puciata O., *Zamek w Szreńsku. Dokumentacja historyczna*, 1955/1956, Archiwum MWKZ Delegatura w Ciechanowie,
- [33] Siuder H., Śliwka T., Brzeziński T., *Ciechanów. Badania architektoniczne. Tekst i dokumentacja fotograficzna, 1971-1988*, Archiwum MWKZ Delegatura w Ciechanowie.

Witryny internetowe

- [34] <https://fotopolska.eu/> [dostęp 25.07.2019]
- [35] <https://histmag.org/> [dostęp: 25.07.2019]
- [36] <http://ilza.turystyka.pl/zamek-w-ilzy/> [dostęp 25.07.2019]
- [37] <http://liw-zamek.pl/> [dostęp: 25.07.2019]
- [38] <http://www.naszezamki.pl/> [dostęp 25.07.2019]
- [39] <https://medievalheritage.eu/> [dostęp 25.07.2019]
- [40] <https://zabytek.pl/> [dostęp 25.07.2019]
- [41] <http://www.zamki.pl/> [dostęp 25.07.2019]
- [42] <https://zamki.res.pl/> [dostęp 25.07.2019]
- [43] <http://zampolskie.com/> [dostęp 25.07.2019]
- [44] <https://zamekwciechanowie.pl/> [dostęp 25.07.2019]
- [45] <http://www.zamekczersk.pl/> [dostęp 25.07.2019]

